

жадид

2024-yil 26-iyul
№ 31(31)
www.jadid-media.uz

Tilda, fikrda, ishda birlik!

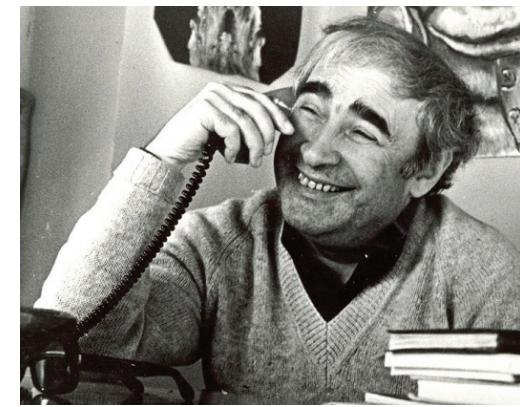
Jadid

adabiy, ilmiy-ma'rifiy va ijtimoiy haftalik gazeta

ADABIY DO'STLIK

UMUMMILLAT FUQAROSI

Nodar Dumbadze ijodining o'ziga xosligi shundaki, uning asarlarida qadimiy an'analarga sadiqlik ulug'lanadi. Qolaversa, badiiy asarni idrok etish degani – bu uni ayni davr bilan bog'lab turgan nuqtalarini ko'ra olish, topish demakdir.

(5-sahifada o'qing).

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining
QARORI

SIYOSIY QATAG'ON QURBONI BO'LGAN YURTDOSHLARIMIZ HAYOTI VA FAOLIYATINI O'RGANISH, TARG'IB ETISH HAMDA ULARNING XOTIRASINI ABADIYLASHTIRISH BORASIDAGI ISHLARNI KENGAYTIRISH TO'G'RISIDA

Ma'lumki, 1937-1953-yillarda mustabid tuzum tomonidan 100 mingdan ziyod xalqimiz vakillari qatag'on siyosatining qurboni bo'lgan. Bu yurdoshlarimizning 13 ming nafari otib tashlangan, minglab kishilar nohaq qulqo qilingan, surgunlarga jo'natilgan. Ular orasida atoqlı davlat va siyosat arboblari, ilm-fan namoyandalar, ijodkor ziyojolar, diniy ulamolar, harbiy soha va sud-huquq tizimi xodimlari, ishchi-dehqonlar va ularning oila a'zolari bo'lgan.

Vatanimizning milliy istiqloqli, xalqimiz ozodligi uchun kurashib, shu yo'da jonini fido etgan, siyosiy qatag'on qurbonlari bo'lgan ota-bobolarimizning hayoti va faoliyatini atroficha o'rganish va tadqiq etish, ularning nomlari va xotirasini abadiylashtirish bo'yicha keyingi yillarda yurtimizda keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

Jumladan, 2021-2024-yillar davomida O'zbekiston Respublikasi Oly sudi tomonidan **1 ming 200 dan ziyod** siyosiy qatag'on qurbonlarining nomlari oqlanganini alohida qayd etish lozim.

Hozirgi murakkab va tahlikali davrda mustaqilligimizni har tomonlama mustah-kamlash, tariximizning noma'lum sahifalarini tiklash va ilmiy nuqtayi nazardan chucher o'rganish, inson, uning huquq va erkinliklарini oly qadriyat sifatida e'tirof etish, shu asosda yurdoshlarimiz, ayniqsa, yosh avlodning Vatan taqdiri va ke-lajagiga daxldorlik tuyg'usini, fuqarolik pozitsiyasini kuchaytirish, ularni bugungi tinch, erkin va ozod hayotning qadriga yetish ruhiha tarbiyalash maqsadida:

1. Siyosiy qatag'on qurboni bo'lgan yurdoshlarimizning hayoti va faoliyatini o'rganish hamda ularning xotirasini abadiylashtirish ishlarini muvofiglashtirish bo'yicha **respublika komissiyasi** (ke Yingi o'rnlarda – Respublika komissiyasi) 1-lövoga muvofig tarkibda tashkil etilsin.

2. Quyidagilar Respublika komissiyasining **asosiy vazifalari** etib belgilansin:

qatag'on qurboni bo'lgan shaxslarning hayoti va faoliyatini o'rganish, ularni nomma-nom aniqlash, tarixiy xizmatlari haqidagi mal'umotlarni, arxiv va muzeylar, kutubxonalar va turli fondlarda saqlanayotgan hujjatlarini **to'plash va tadqiq etish**, ularning nomlari va xotirasini abadiylashtirish bo'yicha keyingi yillarda yurtimizda keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

qatag'on qurbonlari xotiralarini va yaqinlari, o'sha davr voqealariga guvo bo'lgan insonlarning xotiralarini **yozib olish**, oilaviy arxiv va kutubxonalarda saqlanayotgan tarixiy manbalarni, nobor suratlarni **to'plash** bo'yicha ishlarni yo'lg'a qo'yish;

qatag'on qurbonlari xotiralarini va yaqinlari, o'sha davr voqealariga guvo bo'lgan insonlarning xotiralarini **yozib olish**, oilaviy arxiv va kutubxonalarda saqlanayotgan tarixiy manbalarni, nobor suratlarni **to'plash** bo'yicha ishlarni yo'lg'a qo'yish;

qatag'on qurbonlari xotirasi davlat muzeysi, uning hududlardagi bo'ilimlari hamda Jadidlar merozi davlat muzeining mavzuga doir mal'umotlar, ashyoviy dalil va hujjatlar, boshqa tegishli eksponatlar bilan muntazam ravishda boyitib **borigashini ta'minlash**;

qatag'on qurbonlari xotirasi davlat muzeysi, uning hududlardagi bo'ilimlari hamda Jadidlar merozi davlat muzeining mavzuga doir mal'umotlar, ashyoviy dalil va hujjatlar, boshqa tegishli eksponatlar bilan muntazam ravishda boyitib **borigashini ta'minlash**;

qatag'on qilgingan yurdoshlarimiz haqidagi tarixiy haqiqatni tiklash va kelgusi avlodlarga yetkazish maqsadida ko'p jildlik **"Qatag'on qurbonlari"** kitobini chop etish hamda ularning nomlarini Toshkent

shahridagi "Shahidlar xotirasi" yodgorlik majmuasida barpo etiladigan **ramziy kitob sahifalariga kiritish** ishlarini davom ettirish;

chet eldag'i turli fondlar, arxiv, muzeys, kutubxona va boshqa ilmiy-ma'rifiy muassasalar hamda tegishli mutaxassislar bilan hamkorlik o'rnatgan holda, mavzuga oid **ilmiy ekspeditsiyalar tashkil etish**;

yosh avlodni Vatanimiz ozodligi yo'li-da jonini fido qilgan buyuk **ajddolarimiz xotirasiga hurmat ruhida tarbiyalash**, ularning jasorati va ibratli faoliyatini targ'ib etishga qaratilgan **ma'naviy-ma'rifiy ishlarni yo'lg'a qo'yish**.

Respublika komissiyasining ishchi organi etib Mudofaa vazirligining umumiy rahbarligida Qatag'on qurbonlari xotirasi davlat muzeysi, Fanlar akademiyasi Tarix instituti, Mudofaa vazirligi huzuridagi Jamoatchilik kengashi, Qurolli Kuchlar akademiyasi, Mudofaa va harbiy xavfsizlik muammolarini o'rganish instituti, "G'alaba bog'i" yodgorlik majmuasi, "Shon-shara" davlat muzeysi mas'ul xodimlari va yetakchi mutaxassislaridan iborat guruh belgilansin.

3. Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi, Fanlar akademiyasi, Yozuvchilar uyushmasi, Qatag'on qurbonlari xotirasi davlat muzeining **har yili o'ktabr oyining birinchi haftasini** mamlakatimizda **Siyosiy qatag'on qurbonlarini yod etish haftaligi** sifatida nishonlash to'g'risidagi taklifi ma'qullansin.

(Davomi 2-sahifada).

NUQTAYI NAZAR

INSON VA VATAN HURRIYATI

Oqil SALIMOV,
akademik

Yurtning har bir fuqarosini e'zozlagan, inson xotirasiga ehtirom ko'rsatgan mamlakatda adolat hukmon bo'ladi. Zero, har qanday odam tabiatan odil hukmga, yaxshi so'zga hamisha zarur sezadi. Erkin yashash qadim-dan to hanuz zamin ahlining orzusidir. Bashariyat tarixida, xususan, biz guvohi bo'lgan XX asrda shunday qabohatlar, xunrezlik va adolatsizliklar bo'lgan ediki, unga nom topish mushkul. Xususan, 30-yillar qatlidan yuraklarda qolgan zaxm yaralari haliga qadar bitgani yo'q.

O'sha davrda hech bir gunohsiz qatligholar da o'dirilgan odamlar son-sanog'ini bilmaymiz, to'g'risi. Ular orasida har bir millatning yuz minglab yuksak madaniyatlari ziyojllari, olim va ulamolari bor edi. Ular bizning qavm-qarindoshimiz, ular bizning bobolarimiz, ular bizning shonli ildizimiz edi. Bu qatag'on davri yurakni o'rtaydi, xayolni iztirobli ko'chalar tomonga boshlaydi. Respublika Prezidenti tomonidan imzolangan "Siyosiy qatag'on qurboni bo'lgan yurdoshlarimiz hayoti va faoliyatini o'rganish, targ'ib etish hamda ularning xotirasini abadiylashtirish borasidagi ishlarni kengaytirish to'g'risida"gi qarori qabul qilinishi haqiqatan ham ma'naviy hayotimizda muhim voqeя bo'ldi. Chunki o'z davrida Vatanimiz milliy istiqloqli va xalqimiz ozodligi uchun kurashib, bunday sharafl yo'lda o'z jonini ham ayamagan fidoyi ota-bobolarimizning xotirasini e'zozlash, ularning hayoti va faoliyatini har tomonlama o'rganish bar-chamizning zimmamizdagи burchimizdir.

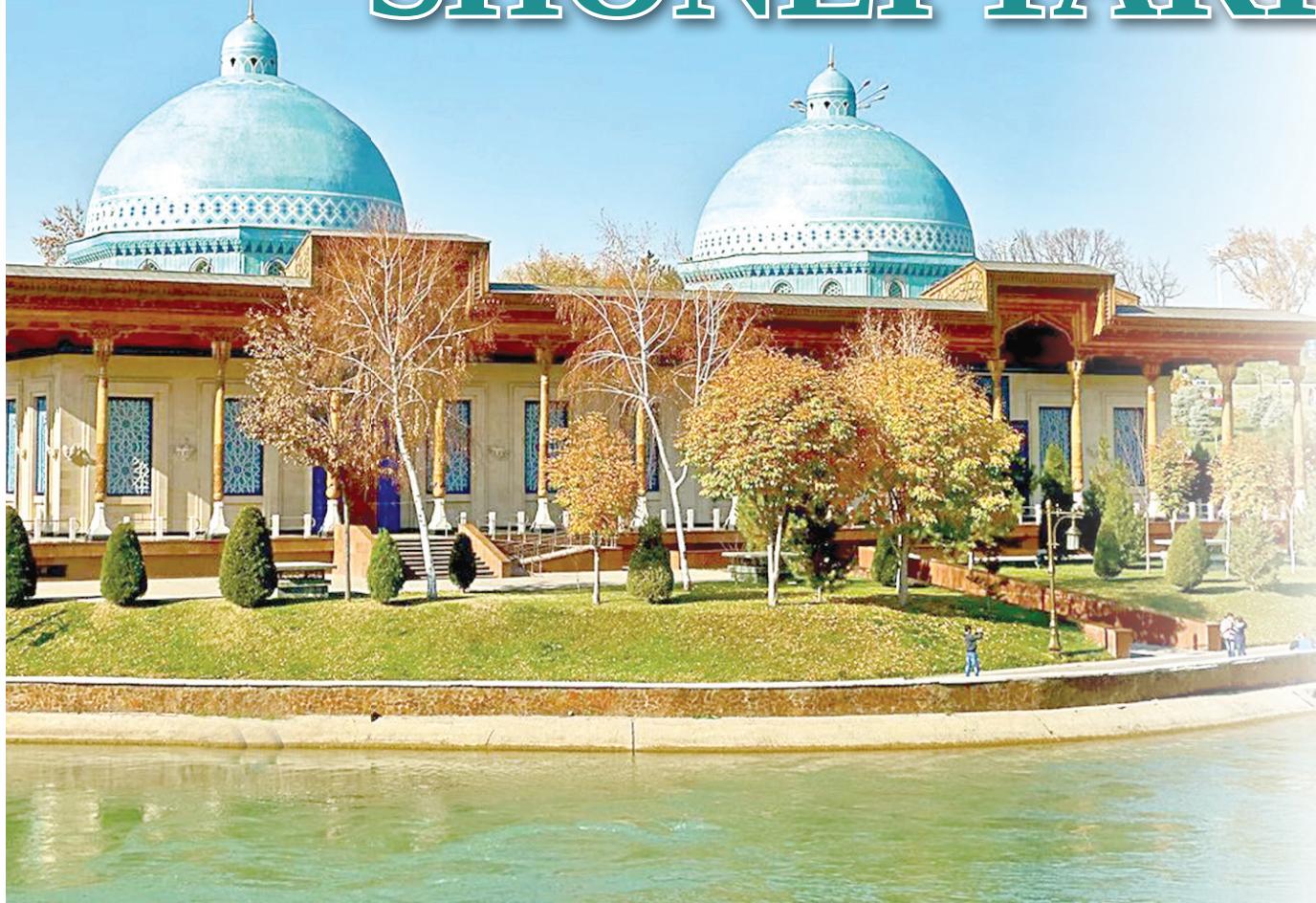
Shu bois ham, mazkur tarixiy hujjat olimlar, ijodkor va ziyojllarda katta qiziqish uyg'otdi, qarorning mazmun-mohiyati va ahamiyati haqida ular o'zlarining munosabatlarini bildirishmoqda.

TAHRIRIYAT

(2-sahifada o'qing).

MUNOSABAT

SHONLI TARIX UYG'ONMOQDA!

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Siyosiy qatag'on qurboni bo'lgan yurdoshlarimiz hayoti va faoliyatini o'rganish, targ'ib etish hamda ularning xotirasini abadiylashtirish borasidagi ishlarni kengaytirish to'g'risida"gi qarori qabul qilinishi haqiqatan ham ma'naviy hayotimizda muhim voqeя bo'ldi. Chunki o'z davrida Vatanimiz milliy istiqloqli va xalqimiz ozodligi uchun kurashib, bunday sharafl yo'lda o'z jonini ham ayamagan fidoyi ota-bobolarimizning xotirasini e'zozlash, ularning hayoti va faoliyatini har tomonlama o'rganish bar-chamizning zimmamizdagи burchimizdir.

Shu bois ham, mazkur tarixiy hujjat olimlar, ijodkor va ziyojllarda katta qiziqish uyg'otdi, qarorning mazmun-mohiyati va ahamiyati haqida ular o'zlarining munosabatlarini bildirishmoqda.

(Davomi. Boshlanishi 1-sahifada).

Respublika komissiyasi Qatag'on qurbanlarini yod etish haftaligini munosib da-rajada o'tkazish bo'yicha tegishli chora-tadbirlari ishlab chiqsin va ularning amalga oshirilishini ta'minlasin.

4. Qatag'on qurbanlari, jumladan, jadidlik harakati namoyandalarining ibratlari hayoti va faoliyatini xalqimiz, ayniqsa, yoshlar orasida yanada keng targ'ib etish maqsadida:

"Nuroniy" jamg'armasi, O'zbekiston mahallalari uyushmasi "Shahidlar xotirasi" jamaot fondi, Respublika Ma'naviyat va ma'rifat mar-kazi, Yoshlar ishlari agentligi xalqimizning mustaqillikka erishish yo'lidagi ko'p asrlik mardona kurashi, bu yo'lda siyosiy qata-g'onga uchragan yurtdoshlarimizning ha-yoti va faoliyati hamda ularning xotirasiga bag'ishlangan ma'naviy-ma'rify tug'ibot tadbirilar, davra suhabtlari, ta'lim muassasa-lari va mahallalarda uch avlod uchrashuvlari-ni tashkil etib borsin;

Madaniyat vazirligi davlat buyurtma-si asosida spektakllar, badiiy va hujjal-tilmlar yaratatsin;

Yoshlar ishlari agentligi audiovizual mahsulotlar tayyorlar, ularni internet tar-mog'ida ommalashtirsin, shuningdek, foy-dalanuvchilar o'ttasida turli tanlov, muso-bqa va aksiyalar o'tkazsin;

Fanlar akademiyasi Oly ta'lim, fan va in-novatsiyalar vazirligi bilan birgalikda Fanlar akademiyasi Tarix institutining "Jadidlar.uz" elektron platformasini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish va platformani yangi elektron adabiyotlar, tarixiy manbalar, ja-did matbuoti namunalari va audiovizual mahsulotlar bilan boyitish choralarini ko'ssin;

Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, Oly ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ta'lim tashkilotlarda o'tkaziladigan "Mu-saqatilik darslari" doirasida qatag'on qurbanlari, jumladan, jadidlik harakati namoyandalariga bag'ishlangan o'quv mashg'ulotlarini tashkil etsin;

Turizm qo'mitasi qatag'on qurbanlarning nomlari bilan bog'liq muzey va obyektlarni sayyoqlik yo'nalishlariga kiritish chora-tadbirlarini ko'ssin.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining QARORI

SIYOSIY QATAG'ON QURBONI BO'LGAN YURTDOSHLARIMIZ HAYOTI VA FAOLIYATINI O'RGANISH, TARG'IB ETISH HAMDA ULARNING XOTIRASINI ABADIYLASHTIRISH BORASIDAGI ISHLARNI KENGAYTIRISH TO'G'RISIDA

5. Qoraqlpog'iston Respublikasi Vazir-lar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi, Yoshlar ishlari agentligi, O'zbekiston mahallalari uyushmasi, "Nuroniy" jamg'armasi, "Shahidlar xotirasi" jamaot fondi bilan birgalikda **Respublika komissiyasining qarori asosida:**

qatag'on qurbanlari va jadidlik haraka-ti vakkilari bo'lgan shaxslar tug'ilib o'sgan, yashagan xonadonlarni aniqlasun va **ularda esdalik lavhalarini o'natsin;**

mahallalarda va umumta'lim maktab-larida tegishli tarzda "**Qatag'on qurbanlari xotirasi burchaklari**"ni, stendlar va boshqa ko'rgazmali vositalarni tashkil etsin;

Mazkur banda belgilangan vazifalar mahalliy byudjetlar mablag'lari hisobidan amalga oshiriladi.

6. Qatag'on qurbanlari, jumladan, jadidlik harakati namoyandalarining hayoti va faoliyati, ilmiy-ijodi merosi, shuningdek, o'sha davrdagi siyosiy-ijtimoiy jarayonlar bo'yicha tadtqiqotlar olib borish maqsadida:

Oly ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi mavzuga oid **ilmiy tadtqiqot ishlariغا davlat buyurtmasining tanlovlari asosida shakllantirilishi hamda ilmiy loyihalarning amalga oshirilishini ta'minlasin;**

Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi, "O'zarxiv" agentligi, Oly ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi, Madaniy meroz agentligi, Fanlar akademiyasi qatag'on qurbanlari va

jadidlik harakati namoyandalarining ilmiy-ijodi yaratishiga tegishli nodir kitoblar, qo'lyozma asarlar, tarixiy hujjatlar va boshqa materiallarni ta'mirlasun hamda raqamlashtirish;

"O'zarxiv" agentligi Davlat xavfsizlik xiz-mati bilan birgalikda davlat arxivlarida saq-lanayotgan qatag'on qurbanlari va jadidlik harakati namoyandalariga oid muayyan **arxiv hujjatlarini belgilangan tartibda maxfiylikdan chiqarish** choralarini ko'ssin;

vazirlirk va idoralar qatag'on qurbanlari va jadidlik harakati namoyandalarining nom-larini aniqlash borasida izlanishlar olib bo-rish uchun Respublika komissiyasi tavsiya-siga asosan, tegishli **idoraviy arxivlardan foydalanish** imkoniyatini yaratatsin;

Tashqi ishlar vazirligi qatag'on qurbanlaring hayoti va faoliyati doir **chet ellardagi mavjud manbalarni izlab topish** va o'rga-nishda xorijdag'i ilmiy-tadqiqot markazlari, nufuzli universitet va fondlar hamda soha mutaxassislar bilan yaqindan hamkorlikni yo'lg'a qo'yishda amaliy yordam ko'satsin.

7. Madaniy meroz agentligi Qoraqlpog'iston Respublikasi Vazir-lar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari bilan birgalikda shaxsiy va oilaviy arxivlar-da saqlab kelinayotgan qatag'on qurbanlari faoliyatiга bevosita daxlidor bo'lgan **qo'lyozma, kitob, surat va buyum shaklida-gi tarixiy-madaniy ashyolarning** davlat muzeyleari fondlariga qabul qilib olinishini tashkil etsin.

8. Qatag'on qurbanlari xotirasi davlat muzeysi Raqamli texnologiyalar vazirligi, Ax-borot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi, Qoraqlpog'iston Respublikasi Vazir-lar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari bilan birgalikda Qatag'on qurbanlari xotirasi davlat muzeysi va uning hududlardagi bo'limlari fondlarini muntazam boyitib borish, ularda yangi ekspozitsiya va ko'rgazmalar tashkil etish hamda bu borada zamonavil **raqamli texnologiyalar va multimedia vo-sitalaridan** keng foydalanishni yo'lg'a qo'yisin.

9. Mudofaa vazirligi, Ichki ishlar vazirligi, Favqulodda vaziyatlar vazirligi, Milliy gvardiya, Davlat xavfsizlik xizmati, Bosh proku-ratura, Bojxonha qo'mitasi ushuq qaror bilan belgilangan vazifalarni bajarishda daxldor vazirlirk, idora va tashkilotlarga har tomonla-ma yordam ko'satilishini ta'minlasin.

10. Adliya vazirligi Bosh prokuratura, Davlat xavfsizlik xizmati, Oly sud, Ichki ishlar vazirligi, Qatag'on qurbanlari xotirasi davlat muzeysi, Fahlar akademiyasi hamda Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi bilan birgalikda **ikki oy muddatda mustabid tuzum davrida siyosiy qatag'onga uchragan shaxslarni reabilitatsiya qilish** tartibini nazarda tutadigan normativ-huquqiy hujjat loyihasini ishlab chiqsin va belgilan-gan tartibda kiritins.

11. Iqtisodiyot va moliya vazirligi:
2025-yildan boshlab qatag'on qurbanlari va jadidlik harakati namoyandalariga

bag'ishlangan tadbirlarni o'tkazish, "Qata-g'on qurbanlari" xotira kitoblarini, kitob va albomlar, yo'l ko'satkichilarini tayyorlash, shuningdek, ko'rgazmalar tashkil etish bi-lan bog'liq xarajatlarni Davlat byudjeti para-metrlarini shakllantirishda inobatga olsin;

manfaatdor vazirlirk va idoralar bilan birgalikda **ikki oy muddatda** Qatag'on qurbanlari xotirasi davlat muzeyining tuzilmasini takomillashtirish, jumladan, uning tarkibida multimedia, nashriyot va matbaa bo'linmalari tashkil etish hamda muzey va uning hududi bo'limlarining moddiy-teknika bazasini mustahkamlash bo'yicha Vazirlar Mahkamasiga taklif kiritins.

12. Siyosiy qatag'on qurbanlari bo'lgan yurtdoshlarimizning hayoti va faoliyatini o'rganish hamda ularning xotirasini abadiylashtirish borasidagi ishlarni kengaytirish bo'yicha **chora-tadbirlar dasturi** 2-ilovaga muvoqiq tasdiqlansin.

13. Axborot va ommaviy kommunikatsiya-lar agentligi, O'zbekiston Milliy teleradio-kompaniyasi, O'zbekiston Milliy axborot agentligi va boshqa ommaviy axborot vo-sitalariga qatag'on qurbanlaringin hayoti va faoliyati, ularning ilmiy-ijodi yerosining mohiyati va tarbiyaviy ahamiyatini targ'ib qilishga qaratilgan tadbirlarni keng yoritish, mavzuga oid teleko'rsatuv va radioeshitti-rishlarni muntazam efirga uzatish hamda matbuot nashrлari va internet sahifalarida maqolalar e'lon qilib borish tavsya etilsin.

14. Adliya vazirligi manfaatdor vazirlirk va idoralar bilan birgalikda **ikki oy muddatda** qonunchilikka ushuq qarordan kelib chiqadi-gan o'zgartirish va qo'shimchalar to'g'risida Vazirlar Mahkamasiga takliflar kiritins.

15. Ushbu qaror ijrosini muhokama qilib borish, ijo uchun mas'ul vazirlirk va idoralar faoliyatini muvoqiflashtirish hamda nazorat qilish O'zbekiston Respublikasi Bosh vaziri A.N.Aripov zimmasisiga yuklansin.

**O'zbekiston Respublikasi
Prezidenti Sh.MIRZIYOEV**

**Toshkent shahri,
2024-yil 19-iyul**

SHONLI TARIX UYG'ONMOQDA!

TARBIYA – HAMMANING VAZIFASI

Siyosiy qatag'on qurbanlari bo'lgan yurtdoshlarimiz hayoti va faoliyatini o'rganish hamda ularning xotirasini abadiylashtirish masalasiga bag'ishlangan mazkur qaror bilan tasdiqlangan chora-tadbirlar dasturida qatag'on qurbanlari va jadidlik harakati namoyandalariga bag'ishlangan o'quv mashg'ulotlarini tashkil etsin;

Hamdam QARSHIYEV,
Mudofaa vazirining tarbiyav
va mafkuraviy ishlar bo'yicha
o'rinnbosari

YUKSALISH – O'ZLIKNI ANGLASHDAN BOSHLANADI

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishishi bilan uning ma'naviy hayotida yangi davr – uyg'onish, o'zlikni anglash davri boshlandi. Ma'nuriy buyruqbozlik tizimi manfaatlariga bo'syundurilgan tarixni sox-talashtrish, noto'g'i talqin etishga barham berildi. Milliy mafkuramizning asosi bo'lmish yur fimiz tarixini qayta tiklash imkoniyati tug'ildi.

Baxtiyor HASANOV,
Vazirlar Mahkamasi huzuridagi
Qatag'on qurbanlari xotirasi davlat
muzeysi direktori,
tarix fanlari doktori, professor

Bu borada mamlakatimizda olib borilgan eng xayri va eng savobli ishlardan biri Sovet hokimiyatini yillarida "xalq dashmani", "aksilinqilobchi", "millatchi", "qulqoq" sifatida qoralanib, qatag'on etilgan vatanoshshlarimiz pok nomlarining oqlanishi bo'ldi. Tarixiy haqiqat vaadolatni tiklash bo'yicha olib borilgan ishlar eng avvalo, huriyat yo'lida jon fido etgan vatanoshshlarimiz xotirasini abadiylashtirishga qaratildi.

Toshkent shahrida "Shahidlar xotirasi" yodgorlik majmuasi barpo etilib, uning hududida Qatag'on qurbanlari xotirasi davlat muzeysi tashkil etildi.

2017-yilda ushuq muzeyi tarixida o'ta muhim voqeja sodir bo'ldi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev o'sha yilning 31-avgustida "Qatag'on qurbanlari yodgorlik majmuasi" xotira kitoblari tayyorlanib, unga 40 mingga yaqin vatanoshshlarimizga oid

ma'lumotlar kiritildi.

Qarorda belgilab berilgan vazifalar, shubhasiz, 1937–1953-yillarda mobaynida yuz bergan avanchi qatag'on siyo-

satinining eng nozik qirralrigacha tadt-qiq etishda hamda yurt, millat uchun aziz jonlarini qurban etgan jadid bobo-

larimizning hayoti va faoliyatini chuqur

o'rganishda beqiyos ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, ushuq qarorda ko'p jildlik "Qatag'on qurbanlari" ki-

tobini chop etish, Toshkent shahridagi

"Shahidlar xotirasi" yodgorlik majmuua-

siga ramziy kitobni o'rnatish, o'tkaz-

ishda qaror qabul qilingan yangi qaror ham bunga yana bir yaqqol dalil bo'ldi.

Bir so'z bilan aytganda, tarixiy

xotirasi bo'lmagan, o'tmishini untugan,

ajodollarini qadrilardan millat-

ning istiqobili yo'q. Yuksal qasadsar

sari intilayotgan Yangi O'zbekistonda esa tarixiy adolat qaror topib, milliy an'analar, qadriyatlardan ulug'lanib, xal-

qimizning asriy orzu-armonlari ushal-

moqda. Muhtaram Prezidentimiz to-

monidan qabul qilingan yangi qaror ham bunga yana bir yaqqol dalil bo'ldi.

oyining birinchi haftasini mamlaka-timizda "Siyosiy qatag'on qurbanlari yod etish haftaligi" sifatida nishonlash ko'za tutilgan.

Jumladan, mutasaddilarga qatag'on etilgan ajodolarimizga bag'ishlangan sahna asarlari va filmlar tayyorlashga doir topshirilgan berilgani bu boradagi ishlarning ko'lamini yanada kengayti-rishiga zamin hozirlaydi. Ayniqsa, chet eldagi turli fondlar, arxiv, muzey, kutub-xona va boshqa ilmiy-ma'rify muassasa-lar hamda tegishli mutaxassislar bilan hamkorlikda qatag'on qurbanlarning hayoti va faoliyatini tadtqiq etishga doir ilmiy ekspeditsiyalar yushtirish vazifasi belgilanganayi muddao bo'ldi. Chunki ushuq tashabbus yurt taraqqiyoti, sobiq tuzum davrida Vatan ravnagi yo'lda hayotini ikkan mard va jasur bobolari-mizning ayni damda xorija saqlanayotgan merosini o'rganish borasida yangi imkoniyat eshigini ochadi.

Bir so'z bilan aytganda, tarixiy xotirasi bo'lmagan, o'tmishini untugan, ajodollarini qadrilardan millatning istiqobili yo'q. Yuksal qasadsar sari intilayotgan Yangi O'zbekistonda esa tarixiy adolat qaror topib, milliy an'analar, qadriyatlardan ulug'lanib, xal-qimizning asriy orzu-armonlari ushal-

moqda. Muhtaram Prezidentimiz to-

monidan qabul qilingan yangi qaror ham bunga yana bir yaqqol dalil bo'ldi.

AJDODLARINI
E'ZOZLAGAN XALQ KAM
BO'LMAIDI

Kamina qarib yarim asrдан ko'proq O'zbekistonda, Markaziy Osi-yoda qatag'on qurbanlari fojasi tadtqiq etish bilan shug'ullangan, bu mavzu bo'yicha 30 dan ortiq asarlар, 100 dan ortiq ilmiy maqola e'lon qilgan, respublika va xalqaro ilmiy anjumanlarda shu mavzuda chiqishlar

QABOHAT SALTANATI

SHE'RIY ROMANDAN PARCHA

Kuni kecha O'zbekistonda xizmat ko'sratgan madaniyat xodimi, hassos shoir Sharifa Salimova shu munosabat bilan tahririyatimizga tashrif buyurib, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Siyosiy qatag'on qurboni bo'lgan yurdoshlarimiz hayoti va faoliyatini o'rganish, targ'ib etish hamda ularning xotirasini abadiylashtirish borasidagi ishlarni kengaytirish to'g'risida"gi qarori haqida to'iqinlanib so'zladi va o'zining mavzuda yaqinda yozib tamomlagan "Qabohat saltanati" she'riy romanidan parcha taqqid qildi.

Adabiy-nazariy qoidalarga ko'ra roman janrining turlari ko'p. Roman hali shu kunga qadar shakllanishda, yangilanishda davom etayotgan va ulkan imkoniyatlarga ega janr sanaladi. Shu e'tibordan, ayniqsa, she'riy roman ijodkordan ikki tomonlama mahorat talab qiladi. Birinchidan, qahramonlar muhitini teran tasavvur qilish. Ikkinchidan, ijodiy tafakkur mahsulini muayyan nazmiy qoidalarga mos ifoda etish. Iste'dodli shoiramiz Sharifa Salimova "Qabohat saltanati" nomli she'riy roman bitib, ana shunday mas'uliyatlari va og'ir vazifani mahorat ila uddalabdi.

O'rta asrlarda Yevropada ro'y bergan mudhish qatag'lonni muarrixilar "Varfolomey kechasi" deb atashadi. Shu bir qonli tunning o'zida o'n minglab odamlar qirib tashlangani qanchadan-qancha asarlarga mavzu bo'lgani kitobxonlarga yaxshi ma'lum.

Mustabid sovet tuzumi davrida esa "bunday kechalar" oylarga, yillarga aylangan. Birgina 1937-1938-yillarning dahshatli kechalarida minglab vatandoshlarimiz, millatning oydinlari, jadid fidoyilar qamoqqa olinib, vahshiyarcha qiyonnaqqa solingan. Ularning har biri mustaqil shaxs, ya'ni siz-u biz kabi issiq jon edi. Millat tarraqqiyi, mamlakat yaxlitligi yo'lida shahid ketgan ajodolar xotirasini yod, ayanchli qismatlar tarixidan tegishli xulosa chiqarish va yoshlarga o'tmishning murakkab jihatlarini ro'yrost tushuntirish bugungi ziyojililarimiz oldida turgan muhim vazifalaridan biridir.

Dunyo va o'zbek adabiyoti tarixida she'riy romanlarning sanog'i ko'p emas. "Jadid" gazetasiga jamoasi, Abdulla Qodiriy ta'biri bilan aytganda, "havasida jasorat etgan" shoir Sharifa Salimovani qizg'in qutlaydi. Qatag'on qilingan jabriddiya ayollar kechmishiga bag'ishlangan she'riy romanidan Kimyoxon Ashurova taqdirdan hikoya qiluvchi parcha gazetxonlar e'tiboriga havola etilmoga.

KIMYOXON

Tun... G'irchillar arava. Qon yig'laydi go'daklar: "Ona, qayga ketyapmiz? Topib bering otamni!" Ayol - ko'zi to'la yosh. So'z kirmaydi quloqqa, Azob ila xotirlar boshga tushgan motanni. "Axir qayga ketyapmiz? Bir nima deng, birodar, Uch go'dagim holasi qilmoqda-ku bag'rim qon..." Aravakash gung, soqov. Otga qamchi bosadi, Yoprilib kelar zulmat, yutay deydi biyobon. "Axir qayga ketyapmiz?" Zulmat permaydi javob; Sukut saqlar oymomo, ko'kdagi yulduzlar ham... Axir bu ne ko'rgulik? Javob ber, sotqin dunyo? Nafrat ko'zim ko'r qildi, muzlab bormoqda tanam, Arava g'irchillaydi, yo'l esa adoq bilmas, Bolalarin bag'riga bosadi ona behol. Kel, oppg'im Dinara, kenjatoyim Klara, Mening alliginam, yupatguchim Rozajon. ...Uxlab qolar bolalar, kiprigida qotib yosh, G'irchillagan arava azoblardan so'yaydi. Yomon tush ko'rib, yig'lab, ingraydi jippi Roza, Tushda ham u: "Otajon, qaydasiz?" deb qo'ymaydi. Tun oxirlab boradi. So'na boshlar yulduzlar, Yaydolq biyobon uzra turar bir kulba mahzun. Devollari to'kilgan. Bemorday aftodahol, Uning devollari singib ketgan qora tun. Aravakash tosh misol uloqtirar tunguni, So'ng ortga uchib ketar, so'z demasdan ayolga. Hayhotdek yalanglikda haykaldek qotar aylol, Zo'rg'a suyanganicha juldur bo'lgan devolga.

Na eshik, na deraza... Na bir chiroq, na qozon... Vayrona tomi uzra boyqush qiladi nola. Na bir parcha palos bor, na bir tishlam qora non... Bergulikka eshikdan so'rab kelsa devona. Shumi inson qismati - peshonaga yozilgan? Zo'rg'a lipillab yonar zulmatda umr shami. U ishongan Vatani nahot shuncha bo'ldi xor, U ishongan Vatani... Yo Rab, qullar Vatani... Erining qo'lidagi shiqiqlagan kishanlar, Tunda nogot bostirib kirib kelgan jallodlar, Hayvondek tepkilashib, tutrib, haqorat qilib, Olib ketishganida ko'kni tutgan faryodlar... Go'daklar ko'zidagi qo'rquv, dahshatli so'roq, "Otajon, ketmang", deya tunni titratgan nola... Nogoh bo'ron zarbidan chilparchin bo'lgan chiroq. "Vatan xoini!" degan mudhish tuhmat, bahona...

Tong hali otib-otmay qishloq ahli, xonadon, Dashtga yo'l olishadi, kimda non, kimda ketmon. Kimdir tandir quradi, kimdir tancha o'matar, Vayrona kulba dashtda mayib qush kabi yotar. Kimyoxon go'yo soqov, sarv qaddi bo'lib dol, Uchta bolasi bilan o'tirar aftodahol. - Qizim, boshingni ko'tar! - Yig'lagsirat otaxon, - O'rinxboy o'g'ilim menga uylar olib beruvdi. Saraton quyoshida bo'lgan edi soyabon, Issiq-sovug'imizda yonimizda turuvdi. Seni tashlab qo'yamaymiz, artgin ko'zing yoshini, Uyingni buzganlarni, qizim, sen Xudoga sol! Bolalarimni chaqir, biz ul-bul olib keldik, Ularni to'ydir, qizim, o'zing ham qon yig'lamay, Endi bir tishlamgina u-bu narsadan yeb ol! ... Odamzod orasida qo'rquv va hadik kezar, Bosh ko'tarmoqqa qo'ymas qon ichuvchi qatag'on. Musibatga g'arq bo'lgan oila kemasini, Najot posboni bo'lib qutqarar asl inson. Bahor o'tdi, yoz o'tdi, yana qaytib keldi qish, Uzilmas xalq qadami, "rahmat", deb yig'lar ayol. Tunlari oy sirdoshi, do'sti dasht-u biyobon, Yoridan xabar yo'qdir... bag'ini tig'lar ayol.

Uning mashinasida ayol ketarkan mas'ud, Timmay qiyqirar edi o'n oylik Klara ham. Ko'nglida guvlar edi umid alangalari... Biroq ko'rganlari tush, haqiqatdan ko'p yiroq. Qamoqxonha oldida to'xtab mashina bul dam, Zarb bilan ichkariga uni itardi shul choq. O'n oylik qizalog'in ko'zda yoshi shashqator, Bag'ridan yulib olgach, u yiqlidi yuzturban. U ketdi. Jallod ketdi. Ayg'ooqchi, soya ketdi, Odam ko'rinishida yurgan makkor yosuman. So'ngra ne bo'ldi o'zi... Elas-elas xotirda, Farishta qizalog'in bo'zlab izlaganlar. Turma panjarasiga chirmashib, boshin urib, - Uying kuyisin, jallodlar, - deya bo'zlaganlar. Xudoga nola qilib, yolborib, qol'lin ochib, Dushmanni qo'sha qo'llab, Xudoga solganlar. Guldekk norasidalar uvoli tutsin, deya, Tuz totmayin necha kun, och-nahor qolganlar...

- Necha bor behush bo'lib, unutib tun-u kunni Kun sayin kuz gulidek so'layotgan o'sha dam. Turmaning rangi zahil shafqat bilmas rahbari Haqoratlarga ko'mdi nogoh titratib tanam. - Xalq dashmanin xotini! Nima, biz bilmaymizmi, Ering sirihi hanuz sen yashirib netasan? Agar oshkor qilmasang, bizni oghoq qilmasang, Quyosh yuzini ko'rmay itdeq o'lib ketasan. O'ylab ko', hali vaqt bor...

U shundayin degancha O'zga mahkumalarni tuta ketdi savolga. Jovdiragan, umidsiz, o'ta so'nik nigohlar O'xshardi tuman ichra qirov bosgan hilolga....

Unsiz nola qillardim men samoga termilib, Qor kabi oppoq bo'ldi boshda tim qora tolam. Liboslarim sudtan ho'l... men dod solib yig'ladim, Ichikib sog'inganda meni o'n oylik bolam. - Alla-yo, bolam, alla,

Tunlari yana betin men yolvordim Xudoga: - Farzandlarimni bir bor ko'rsam-u, mayli o'lsam... Bir kuni tong mahali tush ko'dim qo'rqinch, og'ir Klaramni otasi olib ketmoqda edi. - Bolajonim, qayt, - deya charx uring yig'lar edim, Axir emiziklisan, ko'krak to'la sut edi. ... Klara kulib-kulib, ketarmish ortga boqmay, Otasining qo'llarin ushlagancha u mahkam. ... Cho'chib ko'zimni ochsam sovuq ter bosgan edi, Bejo urardi sho'rik bu baxtsiz yuragim ham. Dunyolarga sig'masdim. Qil o'tmasdi tomoqdan... Bir nuqtga tikilib, yig'layverdim o'ksinib. Shu payt eshih ochilib, meni so'roqlagancha, Bir ayol shoshganicha xonaga keldi kirib. "Qizing Klaramidi?" U so'zlardi xotirjam, Mening esa yuragim nogoh qo'rquvga to'ldi. "U bolalar uyida", ko'zimga tik boqdi-yu, Dedi: "Erkatoy qizchang kecha ochlikdan o'ldi".

Oh, qandoq toqat qilay, yiqlidim bo'lib behush... Ko'z ochsam atrofimda yig'lardi mahkumalar, Tashqarida qahraton... Kezib yurad edi qish. - Kimyoxon, ko'zingni och, mening ham bolam o'lgan, Sog'inib ado bo'ldim, jigar-bag'rim bo'ldi qon. U meni quchganida bahorga aylanardim, Go'yo farishta edim, deganida "onajon!" Tur o'ningdan, kuchli bo'l, o'limoqlik juda oson, Yashamoq behad og'ir, yashamoqlik buyuk sir. "Do'starlim, tayyor bo'ling, ham ruhan, ham vujudan, Chiniqish kerak. Bizni kutmoqda endi Sibir". "Yarq" etib ochildi ko'z, tarqadi xira tuman, Ayollar yuz-ko'zimni silashib quchar mahkam... Ruhim ingrab shivirlar: "Ko'krak kerigin qoyadek, Buz kuchlimiz, Kimyoxon, hattoki o'lindan ham!"

Krasnoyarskda qor gupillab yog'ar, Enasoy daryosi oqadi sokin. Mahbusman, kunlarim azobda o'tar, Vatan sog'inchini olib kelar tun.

Odamzod ko'nikar baxt-u bayramga Va qachon keladi boshiga motam. Mening peshonamga yozilgan taqdir, Yozsam tugamaydi hatto kitob ham. Qatag'on bu ham bir ko'rgulik edi, To'yib insonlarning qonini ichgan. Gulday vujudlarga, o'rik guliga, Qop-qora libosdan kafanlar bichgan. Men kichik hujrada - yog'och barakda Otamni eslardim bir so'z qotmay jim. Qahraton bag'rida daraxt kesardim, Mahbuslarni terib ketardi o'lim. Ma'dan konlarining biqiq havosi, O'pkamni achitib oldirmas nafas. Muzlagan qo'llarim kutardi tunni, Hadik, qo'rquv - o'lim isi aralash... Hunarim ish berdi zulmat qo'ynida, Kimsidir chevarligini qaydandir bildi. Bir kuni qishloqdan yoshgina ayol, Jajji qizchasini yetaklab keldi. Qizcha - ipak sochli, ko'zida quyosh, Momiq qo'llarini menga tutardi. Yuragim qinidan chiqquday urar, Jajji Klaramga o'xshab ketardi. Qanjiyi bag'rimga bir bora bossam... U o'z tilchasida sayrardi chunon. Tun bo'yi uqlamay ko'ylakcha tikdim, Tikkan choklarimga ko'zdan tomdi qon. Mahbusa... Bor-yo'g'i shu bir og'iz so'z... Mening borilgimni ko'satgan raqam. Tizzagacha qorda bazo'r sudralish, Go'yo yer tubiga tortguvchi qadam... O'limoq kerak, o'lmod, tez ketmoq kerak, Ruhimni titkilab o'ynasa iblis. "Oyijonim" deya quvardi mahkam, Uchta farishtadek tong nafasli qiz. O'tayotgan kunlar yil kabi uzog, Burdalab o'yerdi aziz jonimni. Emizikli qizim, go'dakkiram, oh, Xayoli kuydirar xonumonimni. Oh, desam, og'zimdan otiladi qon, Jajji barmoqlarini taftini sezib... Sut hidi anqigan go'dak sog'inchisi... Kimsidir yuragimni oladi uzib...

Sharifa SALIMOVA

Rasmni sun'iy intellekt chizgan.

Bir kuni qishning uzun tunlarida o'tirib, Ko'z yoshi ko'lob bo'lib, kashta tikayotgan dam. Eshik bexos ochilib, g'arib kulba ichiga To'satdan kirib keldi muzedek notanish odam. Egnida uzun palto, qo'lida charm qo'lqop, Kepkani ko'zigacha bo'stirib olgan kishi. Chiroq shu'lasidagi yiltirab turgan nigoh, Unga eslatar edi juda yaqin tanishni. Uning yuziga qarab, yorilay dedi yurak: - Bu axir xo'jayinim boshga ko'targan inson. Tun-u kun birga bo'lgan yalakat mag'izlarday, Ananyev degan axir yordamchisi jonajon. O, xushxabar keldimi, jonimdag'i jonimdan, Biz endi uyga qaytib yashaymizmi xotirjam!

Ko'zlar qoram, alla.

G'am suviga qorilgan

Baxtsiz zuvolam, alla.

Alla, alla...

- Bolangni sog'indingmi?

Hushim uchdi boshimdan.

Tergova olib ketdi, jallod qo'limdan tortib.

- Mana bu hujjalarga imzo cheksang bo'lgani,

Bolangning huzuriga yana borasan qaytib.

Erim xalq dashmani de, aksilinqilobchi de,

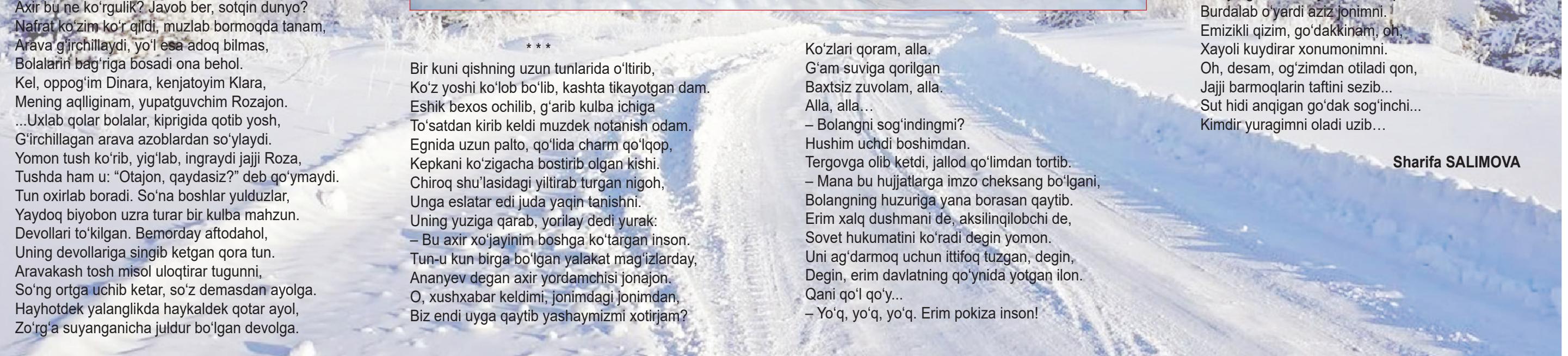
Sovet hukumatini ko'radi degin yomon.

Uni ag'darmoq uchun ittifoq tuzgan, degin,

Degin, erim davlatning qo'nida yotgan ilon.

Qani qo'l qo'y...

- Yo'q, yo'q, yo'q. Erim pokiza inson!

TAASSUF

Raqamlar haqiqatni belgilovchi mezon. O'sish-u pasayishlarni raqamlarni taqqoslash orqali bilamiz.

Endi ushbu ikki raqamga e'tibor qarating:

2022-yil – 2550...

2023-yil – 2694...

Ushbu ikki raqamga ko'zi tushgan odam beixtiyor quvonishi aniq: "E, zo'r-ku! Bir yilda shuncha o'sishga erishilibdi. Bardavom bo'laversin!"

So'nggi tilakni aytishga shoshmay turing!

Ming bora afsuslar bo'linskim, bu yerda keltiligan raqamlar Xorazmda so'nggi ikki yilda nikohdan ajralish bo'yicha sndlarga kelib tushgan arizalar sonini ko'satayti.

Masala (aslida o'tkir muammo) zamiriga kirishdan oldin fuqarolik ishlari bo'yicha viloyat sudidan olingan ma'lumotni ko'zdan kechiraylik: 2023-yil davomida sndlarda nikohdan ajratish haqida jami 2694 ta ish ko'rib chiqilib, tamomlangan ishlardan 2427 tasi bo'yicha hal qiluv qarori chiqarilgan. 1663 tasi bo'yicha da'vo qanoatlantriligan, 764 tasi red qilingan, 42 ta ish yuritish tugatilgan va 225 tasi ko'mrasdan qoldirilgan.

Xorazm viloyatida besh yuz o'ttiz bir mahalla bor. (Uch shahardagi mahallalar ham shu hisobga kiradi). Har bir mahallada o'ttacha 600-700 atrofiddagi xonadan bo'lub, ularning har birida o'ttacha uch yarim ming odam yashaydi. Har bir xonadonada o'ttacha ikki yarim oila bor. Demak, yugoridagi ajrimlar sonini taqqoslasak... yoqamizni ushplashimiz aniq. Har yili o'ttacha bir mahalla xonadoniga teng oilalar barbob bo'lyapti ekan-da. Yoki har mahallada bir yilda o'tta hisobda beshta oila ajralish haqida da'va arizasi beriganining o'zi yotatda achanilar holat emasmi?

Nahotki, deymiz!

Nimalar bo'lmoqda, deb qo'shib qo'yamiz.

Yaqin-yaqinlargacha hozirgi uch-to'rtta mahallani birlashtirgan qishloqda bir oila ajralishibdi degan xabar hammani larzaga solar, bu shumxbabar oylab muhokamalarga sabab bo'lardi. Qariyalar to'y-ma'raka davalralarda bosh chayqagancha "Falonchi ikki bolasini tirik yetim qilibdi – xotini bilan ajrashibdi. Elatida aql beradigan, to'g'ri yo'l ko'satadiciga oqsosqollar yo'qmisi? Axir buning so'rovi bor", deb afsuslanib o'tirishardi. Hozir esa bu oddiy gapga aylanib qolgan. To'g'risi, hammamiz ko'nikib ketganim...

Yana ajralish bo'yicha da'vo arizalarini ko'rib chiqayotgan sudlar (ularga ham oson tutmang) faoliyatiga qaytamiz.

Da'vo arizalarini ko'rib chiqqan sudlar qonunlarda belgilangan tartibda ikki tomonni yarashtish maqsadida ularga ma'lum muddat berishgan, bundan tashqari Xorazm viloyat sudi va viloyat hokimligi o'ttasida tasdiqlangan memorandum ijrosini ta'minlash, oilaviy ajralishlarning oldini olish uchun viloyat prokuraturasi bilan hamkorlikda tadbirlar rejishi ishlari chiqilib, har bir shahar va tumanda oila va xotin-qizlar bosqarmasining quyi tuzilmalari ishtirokida biq qator chora-tadbirlar muntazam o'tkaziyapti. Aynan shu memorandumda belgilangan tartibda 2023-yil davomida

1664 ta nikohdan ajratish haqidagi ishlari bo'yicha muddat belgilanib, joylardagi yarashtirish komissiyalariga yuborilgan. Nikohdan ajratish uchun yetarli asoslar bo'lmaganligi, kelgusida taraflarning olini tikkash choralarini ko'rish imkoniyati mayjudligi sababli 1031 ta da'vo ariza qanoatlantrilmasdan joylardagi yarashtirish komissiyalariga 60 ta xususiy ajrim ham chiqarilgan. Sudalar tomonidan nikohdan ajratish haqidagi ishlari ko'rish jarayonida taraflarni yarashtirish bo'yicha tushuntrishlar olib borilishi natijasida 35 ta oila saqlab qolning...

Bosh Qomusimizda "Oila – jamiyatning bosh bo'g'ini", deb e'tirof etilib, u jamiyat va davlat muhofazasida bo'lishi belgilangan. Davlat tomonidan oila muhofazasi uni saqlab qolishda amaldagi qonunlarni qo'llashda namoyon bo'ladi. Bu o'rinda qonun va qonunosti hujjalari ishga tushadi.

Jamiyat tomonidan muhofaza qilinishi esa...

maslahat tariqasida bo'ladi. Ya'nii yarashtirish komissiyalarini a'zolari jamoatchilikni jalb qilgan holda yosh oilalarga to'g'ri yo'l ko'satish, ajrashishlarga sabab bo'lgan moddiy va ma'naviy (axloqiy) omillarni o'rganib, imkonlari qadar ikki o'rinda ko'prik vazifasini oytdilar.

Kamina o'n yilcha mazkur komissiya faoliyatida jamoat faoli sifatida qatnashganim uchun bu jarayonlardan yaxshi xabardormani va taassufki, odatda yosh oilalar buzilub ketishiga ko'p hollarda ota-onalar sababchi ekaniga guvoh bo'lganman.

Yarashtirish komissiyasida quda tomonlarining bir-birlariga da'volari (to'g'riroq'i, tosh otishlari) dan bir necha parchalar keltirdik, xolos. Sezdingchi, yarashtirish komissiyalarida so'z oladiganlarning aksari ayollar – kelinning onasi yoki qaynonasi.

Huquqiy jihatdan ular "uchinchini tomon" deyildi. Aynan shu "uchinchini tomon" aksar oilalarning barvaqt zavol topishida ko'proq aybdor.

Xonga tumani hokimligi matbuot xizmati rahbari bo'lub ishlagan kezlarimda – uch yil oldin –

bir sayyor qabulda navbat kutib o'tirgan ayolning yonidagi kishiga maqtanayotgani nogoh qulog'imma

tug'ildi, ammo haliyam qaynona va qaynotasi xizmatidan bo'shamayapti. Qachon o'zlar mustaqil ro'zg'or tebratidi, degan shartni qo'sham qudam o'g'liga alohida imorat tikkash uchun mablag'

yig'ayotganini aytishdan charchamaydi. Bu ketishda qizimming umri birovning uyida o'tib keta-

dimizning qarori bor!"

Asarning "Nuh kemasi" deb nomlanishi o'ziga xos ramziy ma'noga ega. Uni "Nuh qissasi", "Nuh to'foni" kabi yoki boshqa muayyan voqeaga urg'u berish bilan nomlash ham mumkin edi. Biroq qalqimiz ta'biri bilan aytganda, "hammamiz bir kemadamiz". Bugun ona zaminimizda yoxud sevlikli diyorimizda hammamizning taqdirimiz, hatto jontzalarning taqdiri ham tutash. Shunday ekan, "kema'dagi hech bir muammo hech birimizga begona emas.

Asarning asosiy voqealarini kema ahlini adolat bilan idora etuvchi darg'a, bemisil kuch sohibi – Nuhning atrofida sodir bo'ladi. To'g'ri, dramada Nuhning moddiy qiyofasi (obraz) yaratilgan. Bu, ehtimol, muslimon an'anasini buzaslik ushchundir. Lekin uning xabar va hukmlari do'sti illisha tomonidan e'lon qilinishi, ularning aks sadosi, kema ahliga ta'sir ko'satishi payg'ambar ma'naviy qiyofasining yanada salobatlari tasavvuri yaratilishiga yordam bera.

Faqat o'zbek adapiyoti tarixidagina emas, balki jahon adapiyoti va ilohiyoti bitiklari ham Nuh payg'ambar va uning davrida sodir bo'lgan to'fon to'g'risida, to'fondan omon qolish uchun yasalgan payg'ambar kemasidagi voqealar haqida talaygina rivoyatlar zikr etilgan. Ularini Injihai ham, Tavrotda ham, Qur'onda ham ko'ramiz. Har bir ilohiy kitobda ular muayyan dinning bosh g'oyasiga mos talqinda keltiriladi. Payg'ambarlar haqidagi tarixiy rivoyatlar orasida ham mazkur voqealar mustahkam o'rinni olsin.

Mal'umki, rivoyatga ko'ra, yer yuzini to'fon egallaydi. Nuh yasagan kemaga chiqqan jonzotlarga tirk qoladi. Ma'lum vaqt odamlar va turli maxluqlar kemada hayot kechiradilar. Bu davorda barchaning xulq-atvori namoyon bo'la. Asar mullifi Nafas Shodmonov rivoyatning umumiy suyjetini saqlab qolgan bo'lsa-da, unga davrimizning eng muhim masalalari va ularning yechimini mahorat bilan singdirsa olgan.

"Shiroq" dramasida voqealar janr ta-biatiga mos ravishda o'ziga xos shiddat

bilan rivojanadi. Bu shiddatni biz asarning istalgan kichik bir parchasida ham ko'rishimiz mumkin. Lekin bu shiddatni dramaturg oldindan tayyorlab keladi. Dramada asosiy voqealarning hech biri to'satdan, kutilmaganda sodir bo'lmaydi. Tarixiy va badiy haqidat uyg'ur bir o'rindi...

...Lekin bu otalar bilan yangi zamonni qurib bo'lmaydi-da..."

Mana shu qisqagini iqrorda butun bir jamiyatda hukm surgan ijtimoiy adolatsizlik ustidan aybnoma mayjud. Yillar davomida xalq qon-qoniga singib ketgan mutelik, o'z haq-huquqi uchun kurasha olmaslik, zulm-u zo'ravonlikka indamay ko'rib yashashning asoratlari taraqqiyotdan ortda qolishimizga sabab bo'ldi. Ko'rinadiki, dramaturg tarixni ko'satish orqali bugungi kunga uyg'oz ko'z, uyg'oz ruh bilan nazar solishga chaqiradi. Zero, istiqlol bizga tariximiz, qadriyatimiz, tilimiz, dinimiz bilan birga erkin fikr yurish va o'z mulohazamizni aya olish imkonini berdi. Tarix va bugunni qiyoslash haqiqatni anglashimiz uchun eng tiniq, eng shaffot ko'zgu. Dramaturgning tarixa qayta va qayta murojaat qilishdan maqsadi uning ijodiy konsepsiysi, ijtimoiy-falsafiy fikrlarning badiy sintezidir.

Ilm va ijoddha serqirra Nafas Shodmonov olim, pedagog, ijodkor-dramaturg, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a'zosi. Sharq tillaridan yaxshi xabardor nuktabin va nuktazarb olim, adapib manashunoslik va matnshunoslik sohalari da o'z nufuziga ega. Jumladan, Abdurahmon Jomiyning "Risolayi misiqiy", Ogahiyining "Shohid ul-iqbol" kabi asarlari bo'yicha nomzodlik (1997) va doktorlik (2009) ilmiy tadqiqotlari olib borib, ularni ilmiy muomalaga kiridi. Adabiyotshunos olimming 200 ga yaqin ilmiy ishlari chop etilgan. U temuriyalar davri musiqi ilmi buyuk namoyandasini merosi haqida "Xoja Abdulqodir Marog'iy" (2000), Birinchi milliy maqom anjunmani

...Lekin bu otalar bilan yangi zamonni qurib bo'lmaydi-da..."

Ma'naviy qiziqsizligi ustidan aybnoma mayjud. Yillar davomida xalq qon-qoniga singib ketgan mutelik, o'z haq-huquqi uchun kurasha olmaslik, zulm-u zo'ravonlikka indamay ko'rib yashashning asoratlari taraqqiyotdan ortda qolishimizga sabab bo'ldi. Ko'rinadiki, dramaturg tarixni ko'satish orqali bugungi kunga uyg'oz ko'z, uyg'oz ruh bilan nazar solishga chaqiradi. Zero, istiqlol bizga tariximiz, qadriyatimiz, tilimiz, dinimiz bilan birga erkin fikr yurish va o'z mulohazamizni aya olish imkonini berdi. Tarix va bugunni qiyoslash haqiqatni anglashimiz uchun eng tiniq, eng shaffot ko'zgu. Dramaturgning tarixa qayta va qayta murojaat qilishdan maqsadi uning ijodiy konsepsiysi, ijtimoiy-falsafiy fikrlarning badiy sintezidir.

Ilm va ijoddha serqirra Nafas Shodmonov olim, pedagog, ijodkor-dramaturg, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a'zosi. Sharq tillaridan yaxshi xabardor nuktabin va nuktazarb olim, adapib manashunoslik va matnshunoslik sohalari da o'z nufuziga ega. Jumladan, Abdurahmon Jomiyning "Risolayi misiqiy", Ogahiyining "Shohid ul-iqbol" kabi asarlari bo'yicha nomzodlik (1997) va doktorlik (2009) ilmiy tadqiqotlari olib borib, ularni ilmiy muomalaga kiridi. Adabiyotshunos olimming 200 ga yaqin ilmiy ishlari chop etilgan. U temuriyalar davri musiqi ilmi buyuk namoyandasini merosi haqida "Xoja Abdulqodir Marog'iy" (2000), Birinchi milliy maqom anjunmani

...Lekin bu otalar bilan yangi zamonni qurib bo'lmaydi-da..."

Ma'naviy qiziqsizligi ustidan aybnoma mayjud. Yillar davomida xalq qon-qoniga singib ketgan mutelik, o'z haq-huquqi uchun kurasha olmaslik, zulm-u zo'ravonlikka indamay ko'rib yashashning asoratlari taraqqiyotdan ortda qolishimizga sabab bo'ldi. Ko'rinadiki, dramaturg tarixni ko'satish orqali bugungi kunga uyg'oz ko'z, uyg'oz ruh bilan nazar solishga chaqiradi. Zero, istiqlol bizga tariximiz, qadriyatimiz, tilimiz, dinimiz bilan birga erkin fikr yurish va o'z mulohazamizni aya olish imkonini berdi. Tarix va bugunni qiyoslash haqiqatni anglashimiz uchun eng tiniq, eng shaffot ko'zgu. Dramaturgning tarixa qayta va qayta murojaat qilishdan maqsadi uning ijodiy konsepsiysi, ijtimoiy-falsafiy fikrlarning badiy sintezidir.

Ilm va ijoddha serqirra Nafas Shodmonov olim, pedagog, ijodkor-dramaturg, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a'zosi. Sharq tillaridan yaxshi xabardor nuktabin va nuktazarb olim, adapib manashunoslik va matnshunoslik sohalari da o'z nufuziga ega. Jumladan, Abdurahmon Jomiyning "Risolayi misiqiy", Ogahiyining "Shohid ul-iqbol" kabi asarlari bo'yicha nomzodlik (1997) va doktorlik (2009) ilmiy tadqiqotlari olib borib, ularni ilmiy muomalaga kiridi. Adabiyotshunos olimming 200 ga yaqin ilmiy ishlari chop etilgan. U temuriyalar davri musiqi ilmi buyuk namoyandasini merosi haqida "Xoja Abdulqodir Marog'iy" (2000), Birinchi milliy maqom anjunmani

...Lekin bu otalar bilan yangi zamonni qurib bo'lmaydi-da..."

Ma'naviy qiziqsizligi ustidan aybnoma mayjud. Yillar davomida xalq qon-qoniga singib ketgan mutelik, o'z haq-huquqi uchun kurasha olmaslik, zulm-u zo'ravonlikka indamay ko'rib yashashning asoratlari taraqqiyotdan ortda qolishimizga sabab bo'ldi. Ko'rinadiki, dramaturg tarixni ko'satish orqali bugungi kunga uyg'oz ko'z, uyg'oz ruh bilan nazar solishga chaqiradi. Zero, istiqlol bizga tariximiz, qadriyatimiz, tilimiz, dinimiz bilan birga erkin fikr yurish va o'z mulohazamizni aya olish imkonini berdi. Tarix va bugunni qiyoslash haqiqatni anglashimiz uchun eng tiniq, eng shaffot ko'zgu. Dramaturgning tarixa qayta va qayta murojaat qilishdan maqsadi uning ijodiy konsepsiysi, ijtimoiy-falsafiy fikrlarning badiy sintezidir.

Ilm va ijoddha serqirra Nafas Shodmonov olim, pedagog, ijodkor-dramaturg, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a'zosi. Sharq tillaridan yaxshi xabardor nuktabin va nuktazarb olim, adapib manashunoslik va matnshunoslik sohalari da o'z nufuziga ega. Jumladan, Abdurahmon Jomiyning "Risolayi misiqiy", Ogahiyining "Shohid ul-iqbol" kabi asarlari bo'yicha nomzodlik (1997) va doktorlik (2009) ilmiy tadqiqotlari olib borib, ularni ilmiy muomalaga kiridi. Adabiyotshunos olimming 200 ga yaqin ilmiy ishlari chop etilgan. U temuriyalar davri musiqi ilmi buyuk namoyandasini merosi haqida "Xoja Abdulqodir Marog'iy" (2000), Birinchi milliy maqom anjunmani

...Lekin bu otalar bilan yangi zamonni qurib bo'lmaydi-da..."

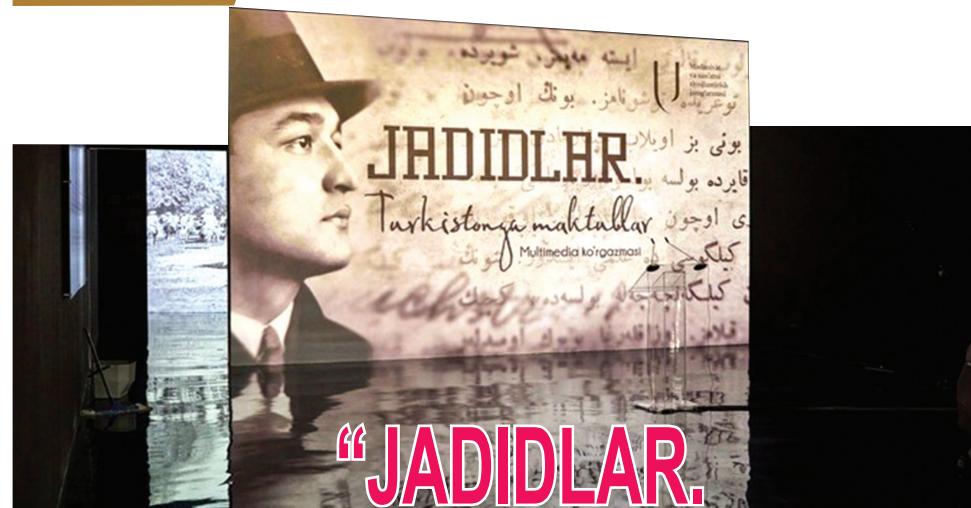
Ma'naviy qiziqsizligi ustidan aybnoma mayjud. Yillar davomida xalq qon-qoniga singib ketgan mutelik, o'z haq-huquqi uchun kurasha olmaslik, zulm-u zo'ravonlikka indamay ko'rib yashashning asoratlari taraqqiyotdan ortda qolishimizga sabab bo'ldi. Ko'rinadiki, dramaturg tarixni ko'satish orqali bugungi kunga uyg'oz ko'z, uyg'oz ruh bilan nazar solishga chaqiradi. Zero, istiqlol bizga tariximiz, qadriyatimiz, tilimiz, dinimiz bilan birga erkin fikr yurish va o'z mulohazamizni aya olish imkonini berdi. Tarix va bugunni qiyoslash haqiqatni anglashimiz uchun eng tiniq, eng shaffot ko'zgu. Dramaturgning tarixa qayta va qayta murojaat qilishdan maqsadi uning ijodiy konsepsiysi, ijtimoiy-falsafiy fikrlarning badiy sintezidir.

Ilm va ijoddha serqirra Nafas Shodmonov olim, pedagog, ijodkor-dramaturg, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a'zosi. Sharq tillaridan yaxshi xabardor nuktabin va nuktazarb olim, adapib manashunoslik va matnshunoslik sohalari da o'z nufuziga ega. Jumladan, Abdurahmon Jomiyning "Risolayi misiqiy", Ogahiyining "Shohid ul-iqbol" kabi asarlari bo'yicha nomzodlik (1997) va doktorlik (2009) ilmiy tadqiqotlari olib borib, ularni ilmiy muomalaga kiridi. Adabiyotshunos olimming 200 ga yaqin ilmiy ishlari chop etilgan. U temuriyalar davri musiqi ilmi buyuk namoyandasini merosi haqida "Xoja Abdulqodir Marog'iy" (2000), Birinchi milliy maqom anjunmani

...Lekin bu otalar bilan yangi zamonni qurib bo'lmaydi-da..."

Ma'naviy qiziqsizligi ustidan aybnoma mayjud. Yillar davomida xalq qon-qoniga singib ketgan mutelik, o'z haq-huquqi uchun kurasha olmaslik, zulm-u zo'ravonlikka indamay ko'rib yashashning asoratlari taraqqiyotdan ortda qolishimizga sabab bo'ldi. Ko'rinadiki, dramaturg tarixni ko'satish orqali bugungi kunga uyg'oz ko'z, uyg'oz ruh bilan nazar solishga chaqir

AKS SADO

TURKISTONGA MAKUBLAR

multimedia ko'rgazmasi ish boshladi

Poytaxtimizda tashkil etilgan ko'rgazma 5 ta alohida bo'lmadan iborat bo'lib, ilk zal "Erk va taraqqiyot orzusi" deb nomlangan, unda XX asr boshlaridagi Turkiston shaharlari va xalq turmushi aks etgan. Shuningdek, jadidlik harakati rahnamolari siyomlari, yangi usul maktablarini, ma'rifiy jamiyatlar faoliyati bilan bog'liq surat va hujjatlar bilan birgalikda maktublar qismida Ahmadjon Shukriyning "Harakatda barakat", Ahmadjon Ibrohim o'g'lining "Turkistonning kelgusi", Xayrinisining "Turkistonning taraqqiyot yo'llari", Majidxonning "Bilim yo'lida" ("Ko'paysin deyman") maqolalari, toshkentlik talabaning ustoz Fitratga yozgan maktublari o'rinn olgan.

"Germaniya" zalida 1922-yil oxirida Turkiston va Buxorodan olmon tuprog'iqa qadam qo'ygan 70 dan ortiq turkistonlik yoshlarning qizig'ini hajoti, muhim sohalar bo'yicha olyi va o'rta maxsus o'quv yurtlariga o'qishga kirishi, koxrona va muassasalardagi mehnat faoliyati aks ettilgan. Maktublar qismida esa Abduvahob Murodli maktubi, Berlinda o'qiyotgan talabalarining "Ko'mak" jurnalida chop etilgan "Tilak" maqolasi va Botuning Xayriniso Majidxon qiziga atab yozgan "Kichik armug'onim" she'ri berilgan. Shuningdek, Ertoy Sattor Jabborining "Germaniyada O'rta Osiyo talabalarining ikki yili" maqolasi, keyinchalik buyuk olim bo'lib yetishgan Hamid Sulaymonning Berlinda tahlil olayotgan Ahmadjon Ibrohimga yo'llagan maktubi, Tohir Chig'atoyning toshkentlik Saidnosir Mirjalilovga yozgan xatlari o'rinn olgan.

Uchinchil zali "Vatanga xizmat" deb nomlanganidi. Mazkur zalda 1927-1936-yil larga qadar Germaniya va boshqa xorij ta'lim dargohlarida tahlil olib qaytgan yoshlarning yengil va og'ir sanoat, elektrotexnika, qishloq xo'jaligi, iqtisodiyot, tibbiyot, ta'lim sohalarida amalga oshirgan ulkan ishlari qiziqarli surat va materiallar orqali namoyish etiladi. Maktublar qismida Berlin olyi zirot maktabini bitirib kelgan Abduvahob Murodli haqidagi "Birinchi diplomli agronom" maqolasi, Berlin dorurulun meditsina fakulteti talabasi Bahovuddin Aminning "Sog'liq va harakat" maqolalarini audio shaklda tinglashingiz mumkin.

To'rtinchisi - "Qatag'on" zali. 1937-1938-yillarda amalga oshirilgan "katta qirg'in" chog'ida yurtimizda o'n minglab ziyorolar, jumladan, Germaniyada tahsin olgan yoshlarning deyarli barchasi qatag'on qilingan. Bu yerda siz Majidxonning o'z qizi Xayriniso nohaq qamoqqa olinganida chekkan nolasini, Abduvahob Murodiyning 1929-yildagi ko'satsmasini ovozi shaklda tinglashingiz mumkin. Jumladan, Abduvahob Murodiyning quyidagi so'zlar har qanday yurakni larzaga keltilishi tayin: "...Biz Germaniyada faqat bir narsa haqida o'lar edik. Avvalo, xorijiy tillarni o'rganib, Ovrupa ilm-fani yutuqlarini mamlakatimizga olib kiramiz, der edik. Shu maqsadda til kurslarini tugatish bilan tezdan eng iqtidorli yigitlarni imkon qadar turli-tuman sanoat va ilm-fan jabhalariga kengroq taqsimladik. Shu bilan birga o'sha ilmlarning asoslarini mukammal egallash, turkiy tilda ularning terminologik lug'atlarini tayyorlash, kerak bo'lganida o'zimizda yangi avlodni yetishtirish uchun o'sha fan va hunarlarni o'qitish usullarini o'zlashtiridik. Kitoblarini to'lab kengroq ma'lumotlarni o'zlashtirishga, tarjimalar qilishga intildik. Maqsad - Vatanga katta ilm bilan qaytish edi. Biroq bizga nisbatan tazyiqni kun sayin kuchaytirib borishdi. Hatto, bir qism yoshlar mamalatga qaytib borish fikridan qaytish darajasida qo'rqliq qoldilar. Men Turkiyada ko'plab tanish ortirganman, menga u mamlakatning pasporti ham berilgan edi. Biroq Ovrupaga Vatanim ravnaqi uchun xizmat qilaman, deb yo'l olgan edim. Meni Vatanga faqat unga foydam tegidi degan maqsad yetaklab keldi. Vatanimda oson bo'lmagligini

Bahrom IRZAYEV,
Qatag'on qurbanlari xotirasiga
muzeysi bosh ilmiy xodimi

UMUMMILLAT FUQAROSI

Aslida chin ijodkorning geografik chiziqlar bilan belgilangan aniq bir vatani bo'lmaydi. Ona Vatani – dunyo, u umummillat fuqarosi. Buyuk adiblarning asarları qayerda, qanday sharoitda yozilmasin, umumbasharning orzu-umidlarini, baxt-u fojalarini qamragan holda oqqa tushadi. Kichkinagina ijodxonada qog'oz qoralayotgan qalamning ko'lami sarhadsiz hudularning azaliv orzularini, o'y-qarashlarini, qadriyatlarini yalpi qamrab oladi.

Badiiy matnni har kim turlicha tushungani, yangi davr o'zgacha nigoshlarni shakllantirgani, diniy e'tiqodlarning turfligi va niyoyat, har bir millat o'ziga xos tabiatidan, urf-odatlaridan yiroqlashmagan holda tafakkur yuritgani bois san'at namunalari turlicha idrok etiladi. Biroq insoniyati yaxlit bir tanaga aylantiruvchi shunday qadriyatlarni borki, bu nuqtada shoirimiz Usmon Azim yetganiek, "faqat bitta yurak, faqat bitta bosh"ga aylangan jamiyat vujudga kelganiga guvoh bo'lish mumkin. Xususan, ezgulik, gumanizm-insonparvarlik, millatga muhabbat,adolatsevarlik, hurriyat, ma'rifat tushunchalari shular sirasiga mansub.

Gruzin adabiyotining ardoqlari yozuvchisi Nodar Vladimirovich Dumbadze ijodida ayni shu mavzularning, nafis tuyg'ularning tasviri yetakchi o'rinda turadi, shu bois adib millatarning sevimli yozuvchisiga aylangan. Uning asarlarini o'zbek tiliga o'giruvchi tarjimonlar avlodi shakllanishi Nodar Dumbadzening xalqimiz ko'nglidan chuqr joy egallashiga, yozuvchining kitoblari yurtimiz bo'yab qo'ima-qo'l o'qilishiga sabab bo'ldi. Bunday mohir tarjimonlarning eng old safida yozuvchining ko'plab hikoyalari, qissa va romanlarini o'zbek tiliga mahorat ila o'girgan ustoz mutarjim, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan madaniyat xodimi Nizom Komilning xizmatlarini alohida e'tirof etish joiz. Darhajiqat, Nizom Komil tarjima qilgan "Hellados", "Ko'rnamak" hikoyalari, "Kukaracha" qissasi, "Abadiyat qonuni", "Oq bayroqlar" romanlari mutolaasi chog'ida ushbu asarlarini xuddi ona tilimizda yozilgandek his etamiz, maroq bilan o'qiyimiz. Shuningdek, Muxtor Xudoyqulov adibning "Men, buvum, Iliko va Ilarion", Sanjar Tilla "Qo'rqmang, onaginam", Usmon Shamsimuhamedov "Quyoshni ko'ryapman" romanlarini tilimizga katta ist'e'dod bilan o'girgan. Qolaversa, yozuvchi asarlariga Mehmon Islomqulov, Hikoyat Mahmudova, Rustam Jabborov, Orif Tolib kabi tarjimonlar ham murojaat qilishgan.

Nodar Dumbadze 1928-yil 14-iyulda Gruziya poytaxti Tbilisida tug'ilgan. Ijd olamiga dunyo nosirlari tanlagan yo'l - hikoyalar bilan kirgan kelgan yozuvchining ilk to'plami 1958-yil "Qishloq bolalari" nomi bilan chop etilgan. Bu hikoyalarda bola tabiatiga xos sho'xliklar, shumlig-u quvliklar, musaffo xayollar, oilasi vositasida yuragida ilk bor nish ura boshlagan Vatanga posbonlik tuyg'usi, jamaovi yahillik, jasurlik, adolatning ovoziga qulqo tuta bilihdek yuksak fazilatlar e'zozlaniq tasvirlanadi. "Hellados", "Kuchukcha" hikoyalarida buning badiiy isbotiga guvoh bo'lamiz. Umuman, Nodar Dumbadze har qanday yurting kamolotini kelajakning millatsevar bo'lib o'sishida, o'zi tug'ilgan tupoqdan faxr hissini tuyub yuksalishida ko'radi. Tbilisi shahrida adibning tashabbusi bilan "Mziuri" - "Quyoshjon" nomli bolalar bog'i barpo etilgan. Bu xayrlri ish millat yoshlarining ayni bolalikdan boshini bir qilishdek istakdan dalolat beradi.

1960-yilda yozuvchi o'zining ilk yirik asarini - "Men, buvum, Iliko va Ilarion" qissasi hamda 1962-yilda "Quyoshni ko'ryapman" romanini e'lon qildi. Mazkur asarlarida urush yillarida gruzin qishloqlaridagi masshaqqatlari hayot manzaralarini aks etadi. 1967-yilda yozilgan "Qu-

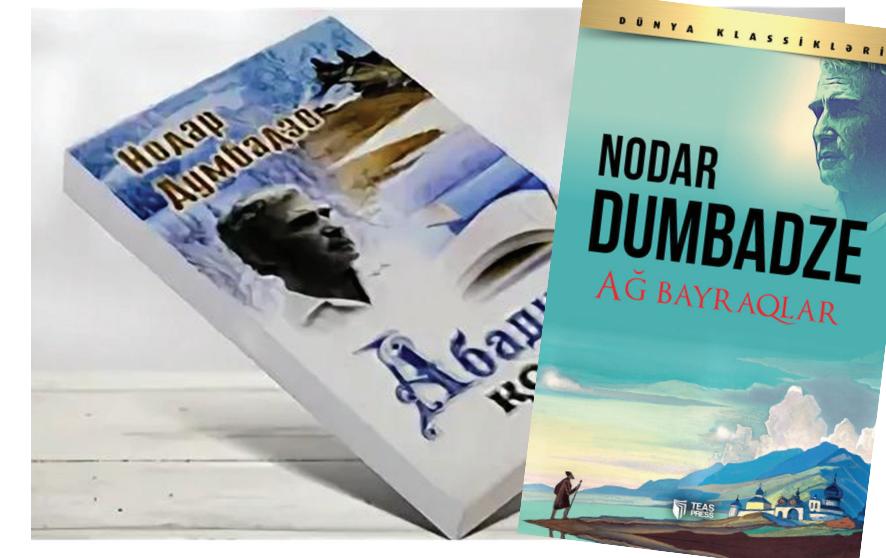
lanadi. Qolaversa, badiiy asarni idrok etish degani - bu uni ayni davr bilan bog'lab turgan nuqtalarini ko'ra olish, topish demakdir.

"Avvalo, inson o'z ishini sevmog'i lozim, bu har bir kasbning yaratmog'i lozimligiga urg'u berib, agar ijod ahli ruhiyatni tadqiq etishni unutib qo'ysa, san'at insoniyatdan yiroqlashib ketadi, degan to'xtama ga keladi. Uningcha, san'at nafo-satning maishiy olam qo'lida qurbon bo'lishiga yo'l qoya olmaydi. San'at boriqni axloq prizmasi orqali badiiy tasvirlaydi. Hurlik bor joyda yovuzlikning oyog'i qaltrab turadi. Yovuzlik mavjud ekan, ezgulik tulgal muzaaffariyat sari olg'a intilaveradi. Zulm muqarrar galabaning kafolatidir. Adabiyot tarixiga nazar solinsa, Vatan yo'lidagi jasorat, erk uchun kurash, odamga oddiy bir yaratiq emas, balki Hazrat Inson sifatida munosabatda bo'lish, zulmni ruhan inkor etish va bu yo'lida qo'rqmay jasoratga shay turish kabi mavzular aks ettirilan asarlar bisyor ekaniga guvoh bo'lish mumkin. Biroq ularning hammasi ham adabiyot maydonida yashab qola olmadi. Davr nog'orasiga o'ynagan san'at "parcha"lari ham borki, ularning borligi yo'qlik mohiyati bilan tengdir. O'yebekning "O'yin uchun o'q" hikoyasidagi Volodya, Nodar Dumbadzening "Hellados" hikoyasidagi Yanguli, "Kukaracha" qissasidagi Georgiy Tushurashvili, Chingiz Aytmatovning "Oltovlon va yettinchi" hikoyasidagi Guram Juxadze obrazlari Ona Vatan yo'lida qahramonlik ko'satgan, millat qalbidan manguga joy olgan mana shunday jonfidolardir. Mazkur obrazlarning qismatida ona tuproqni sevish, uni himoya qilish qadriyat darajasiga chiqadi. Yangulining tili bilan aytganda, "Vatan – naqsh. Vatan – ichkarairoda, naq yurakning o'zida!"

Gruzin xalqi ham xuddi o'zbeklar kabi o'z an'analariga sodiq, ona yurtini behad sevadilar. 1226-yilda xorazmshoh Jaloliddin Manguberdi bu o'lkada davlat barpo etgan. IV asrda Amir Temur Kavkaz diyorini o'z yurtiga qo'shib oladi. Gruzin xalqi turkiy ajoddalarimiz bilan hamnafas, yon-u jon qo'shni bo'lib yashadi. Shundan bo'lsa kerak, o'zbek va gruzin xalqlarining urf-odatlarida, o'y-qarashlari, demakki, adabiyotida o'ziga xos mushtarakliklar mavjud. Xususan, har ikki millat ijodiyotida qaldirg'ochni ilohiy qush – mehribonlik, sadoqat, vafo, oqibat timsoli sifatida tasvirlash urf sanaladi. Nodar Dumbadzening "Oq bayroqlar" asaridagi qaldirg'och obrazi ishtiropining mantiqiy davomini O'imas Umarbekovning "Oq qaldirg'och", Maqsud Qoriyevning "Qaldirg'ochlar bahorda keladi" hamda Xurshid Do'stmuhammadning "Beozor qushning qarg'ishi" nomli qissa va hikoyalarida ham uchrashit mumkin. Bu o'rinda bir jihatni alohida ta'kidlash joiz: sanagan asarlar orasida, faqat O'imas Umarbekovning qissasidan tashqari, barcha asarlarida qaldirg'och majoziy obraz bo'lmay, o'tmishning katta voqealaridan sanalgancha. Ilyas Ibrohim alayhissalomning yojib yuborilishi bilan bog'liq real hodisalarga bog'lanadi va o'sha mashhur xotira – mitti tumshuqchasi bilan suv tashigan tarixiy qaldirg'ochning zamonasozlikka ko'rnagan, aslilikdandan yiroqlashmagan avlodlari tasvirlanadi. Bu jihat o'zbek va gruzin xalqlarining azaliv qadriyatlari tutash ekanidan darak beradi. Adabiyotida, o'y-qarashlarda, ruhiyatida, qo'yingki, bor qadriyatlarda bo'y ko'satish turgan yaqin eshliliklar, ma'haviy qondoshliklar, ijtimoiy rishtalar o'zbek va gruzin xalqlari madaniyatining ildizlari tutash ekanidan darak beradi.

Kamol HAKIMOV, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti o'qituvchisi

yosh kechasi" va 1972-yilda bo'silgan "Oq bayroqlar" romanlari zamonaliv mavzuda bo'lib, ularda insoniy munosabatlar, odamiylik, oqibat singari fazilatlar ulug'lanadi. Nodar Dumbadzening katta maydonga kirib kelishida rus adabiyotining ham ta'siri beqiyos. Xususan, adib bir qator asarlarida Lev Tolstoy, Nikolay Gogol, Aleksandr Griboedov nomlarini takror-takror tilga oladi. Avvalo, gruzin xalqining milliy o'zligini qattiq turib himoya qiladi. Uning asarlarida bog'lanmas ekan; buyuk qalam bezovtalanayotgan ruhiyatning tal-

Rustaveli va uning "Yo'lbars terisini yopingan pahlavon" asari, zamonaliv gruzin she'riyatining zabardast vakili Galaktion Tabidze nomlarini tez-tez uchratamiz. Kitobxon Dumbadzening asarları olamiga sayohat qilar ekan, go'yo Gruziyoning har bir ko'chasini, milliy urf-odatlarini, gruzin xalqiga xos sarkash ruhiyatni kuzatib huzur topadi; bu asarlar sayyoh-kitobxonga o'zlikni sevishni, insoniyati qadrashni o'rgatadi. O'quvchi mazkur kitoblarning har bir jumlasida daho qalamining kuchini his qiladi. Adib "Kukaracha" qissasida shunday yozadi: "Qalb insonning bami-soli ertaklardagi devday shishaga qamab qo'yilgan orzu-o'ylaridir... Hurriyatga chiqqan inson tafakkuri fonda, san'atda, adabiyotda mo'jizalar yaratishga qodir. Har bir daho asida o'sha shishadan otlib chiqqan devdir". Ushbu jumla, shubhasiz, biografiq mazmunga ham ega. 1978-yilda Nodar Dumbadze o'zining qo'ima-qo'l qilgan "Abadiyat qonuni" romanini yozib tugatadi. Bu asarda inson qadrqiyatni, undan talab etiladigan fidoyilik, halollik, vijdonlik singari fazilatlar haqida batafsil fikr yuritadi. Uning aksariyat asarlarida hodisot, insoniyat taqdiri chucher dramatizmiga uyg'un holda samiyum yumor bilan qorishib ketgan: "...ayiqlarga qarab turib, maymunlarga qaraganda ularning odamga ko'proq o'xshashini payqadim – ikki oyoqda turishadi, dumy yo'q, uyimiz oldidagi barmoqsiz tilanchiday limonadni shishanining og'zidan ichayotgan ayiqda maymunlarga qaraganda odamlik sifatlari ustunligi bilan bog'liq yumoristik kayfiyat uyg'unlashib ketgan. "Har bir ijodkorning yozish usulini niyozatda shaxsiy odatlar bilan bog'liq bo'lib, yozuvchi o'z uslubiga ega bo'lishi, uni pishirib olishi kerak; o'zgan qiyimi yurganda xalaqit beradi", deydi mutafakkir adibimiz O'ybek.

Nodar Dumbadze ijodining o'ziga xosligi shundaki, uning asarlarida qadimiy an'analarga sodiqlik ulug'

vasasini his qilmas ekan, yozilgan parchalar nursiz bir qoralamada bo'lib qolaveradi. Azaliy an'analar badiiy madaniyatning xotirasini hisoblanadi. Nodar Dumbadzening ijod dunyosi ayni shunday mavzular makon tutgan badiiy manzillardan sanaladi. Yugorida haqiqiy ijodkorning millati bo'lmasi, u butun insoniyatning farzandi ekan haqida to'xtalgan edik. Yozuvchining "Kukaracha" qissasida buning badiiy isbotiga yana bir bor guvoh bo'lamiz: "...E, azizim, asida biz, yer yuzidagi odamlar bir tilda gaplashamiz, lekin bir-birimizni tushunolmamyz, chunki bir-birimizning gaplarimizga qulqo solmaymiz". Millatlar birdamligi, insoniyatning baxt-u kamoloti yo'lida urushlarining oldini olish, go'zal vatandoshlik jamiyatini barpo etish bugungi davrning bosh maqsadi emasmi, aslida? Shu nuqtayi nazardon, Nodar Dumbadzening ijod laboratoriyasidagi jami badiiy, ijtimoiy unsurlar yig'ilib, Millat ensiklopediyasini, bashariyat qomusini hosil qiladi, desak aslo mubolag' bo'lmaydi. Insoniyat dardi bilan ijodkor tuygan iztirob birlashgan nuqtada buyuk san'at namunalari maydoniga geladi. "Oq bayroqlar" romanidagi ushbu qatrada dardning umumbashar ko'lamiga guvoh bo'lamiz: "...bizning go'shamida bo'hdoridan darak yo'q. Qaldirg'ochlar ham ko'rinxaydi. Nima uchun ular hibxonada devorlariga in qurishmaskin-a? Ehtimol, ilohiy qush bo'lgani uchun Allohning bandalari chekayotgan sitamlarni kuzaqishga qaldirg'ochlarning yuragi dosh berolmasi? Hibxonaning muqim sohiblari yo'q, bu yerda odamlar to'xtovsiz almashtinib turadi, qaldirg'ochlar esa osoyishta maskanga, inson mehriga talpinadi". Muallif ko'rgilklarga, adolatsizliklarga qurbon bo'layotgan insoniyatga tomoshabin sifatida emas, hatto dardosh-qay'udosh sifatida ham emas, balki bevosita ko'makdosh – ishtiropchi tarzida munosabatda bo'lishga o'quvchisi-chorlaydi. Uning "Oq bayroqlar" romanidagi jo'shqin qahramonlari dan biri Tigran "Yig'ing bilan yer suvgaga to'limas, Yo'qtognanni qaytarib bo'limas", deganida aynan

ESSE

Eski suratlarni, yoshlik yillarimda yozilgan maqola-yu hikoyalarni varaqlab turaman ba'zan. Bilmadim, bu yoshlikni qo'msashmi yoki bosib o'tilgan umrni tahlil qilishmi... Har qalay ko'p voqealar esga tushadi, turli odamlar siymosi ko'z o'ngimda gavdalani. Bulardan zavq olaman, ba'zilaridan mahzun taman, ishonshizmi, vujudimga go'yo kuch-quvvat enadi. Nima bo'lganda ham qachonlardir izim qolgan so'qmoqlar, yo'llar – mening hayotim. Shu bois ular qadrli va aziz.

Ana shu odatim bo'yicha yana arxiv titkildim. Bir qancha hikoyalarni, maqolalar chiqdi. Ularning aksariyati hech qayerda e'lom qiliqinagan. Hikoyalarning ham, maqolalarning ham ko'pini yirtib tashladim. Sanoqli hikoya va maqolalarni bir chekkaga olib qo'ydim. Ular orasida "Kamolot" sarlavhali maqola e'tiborimni tordi. Ko'z yugurtidim: aktyor Erkin Komilov haqida ekan. Shu maqola sabab Erkin Komilov haqida, uning ijodi to'grisida o'ya qoldimi...

Bir kuni uyda kitob o'qib o'tirgan edim. Telefon jiringladi. Oldim. Tanish ovoz. Erkin Komilov. Uning tovushidan nimadandir xursandligi sezilib turardi.

– Meni tabriklang, – dedi u.

– Xo'sh?

– Hozirgina yangi spektaklning jamoat ko'rigi bo'ldi. Mutaxassislar yaxshi baholashdi. Glumov rolini alohida qayd etishdi.

– Chin yurakdan tabriklayman!

...Uning odati shunaqa: quvonchini ichiga sig'dirolmaydi. Yaqin do'stlarini, ustozlari bilan bahan ko'radi. Ba'zilariday "ichimdan top" emas. Gaplashsangiz, bir qop yong'oq deysiz. Lekin ichi puch emas, mag'zi to'q.

Erkinni A.Ostrovskiy nomidagi Toshkent teatr va rassomlik san'ati institutida o'qib yurgan kezlaridan beri bilaman. Andijonning Xo'jaobod tumaniidan kelgan bu yigit hazilkashligi, dilkashligi bilan kursdoshlari va institut domlalarining e'tiboriga tushgan edi. Shu bois u o'qib yurgan yillari, ya'ni 1966-yilda sobib Hamza nomidagi o'zbek davlat akademik drama teatriga ishga qabul qilindi. O'sha yillari u bilan birga teatrda yana bir necha yoshlar keldi. Tez orada ustozlari nazariga tushdi, hurmat-e'tiborga erishdi. U o'z ijodiy uslubiga ega. Zotan, san'atkor mahoratini, uning xalq orasidagi obro'-e'tiborini belgilaydigan asosiy mezon ham shu uslub – o'ziga xoslikdir.

Har bir aktyorning o'z ijodiy ampliasi bo'ladi. Erkin Komilov dastlab komik roller ijobchisi sifatida tanildi. "Oltin devor"dagi Qilichbek, "Kelinlar qo'z'oloni"dagi muxbir, "Qiyomat qarz"dagi Maks va boshqa roller shular jumlasidani. Komik roller ijrosi aktyordan juda katta mahorat talab qiladi. Chunki bunday xarakterdagi obrazlarning ijobchilari faqat qahramon xarakterini o'chib berish bilan kifoyalanib qolmasdan, tomoshabinni kuldura olishi ham kerak, kuldurganda ham zo'rma zo'raki emas, balki mahorat bilan, tabiiy kuldurishi lozim. Bu borada Erkin ustoz san'atkorlardan ko'p narsa o'rgandi.

Ammo Erkin Komilov bular bilan cheklanib qolmadi. Agar uning ijodiy biografiyasiga nazar tashlasak, turli xarakter va qiyofadagi dramatik, psixologik, mulohazali, chuqur mushohadali rollarni ham mahorat bilan ijob etganiga guvoh bo'lamiz. Har bir rolga mas'uliyat, mehr bilan yondashadi. Erkin bilan qachon uchrashmang, suhbatlashmang, biron-bir yangi rolni tayyorlayotgan bo'ladi, sizga ana shu obraz haqida, uning xatt-i-harakatlari, yurish-turishi, dumyoqarashi haqida gapiradi, bilmagan narsalarini tortinmay so'radyi, o'rgani. Zero, izlanish, tinimsiz mehnat iste'dodini charxlaydi.

E'tibor bering-a! "Qaroqchilar"da Karl Moor, "Abu Rayhon Beruniy"da Ibn Sino, "Yo'chi yulduz"da Avaz, "Antigona"da Gemon, "Tirk murda"da sud tergovchisi, "Tarix tilga kirdi"da Muxlis afandi, "Samandar"da Qobilxon, "Ro'yxatlarda yo'q"da politruk, "Qalbi olov"da Sergey Politov, "Tomosha davom etidi"da Mannon Uyg'ur, "Shoshma quyosh"da Bahrom... Telespektaklar-chi? Ularning o'zi bir olam. "Yoz yomg'iri"da Rahim Saidov, "Uchinchini avlod"da Boris Yarsev, "Billur qandillar"da Begimqul, "Har xonadona bayram"da Sarmon va boshqa ko'plab obrazlar.

Mana shu ro'yxatning o'ziyoq Erkinni aktyorlik mahorati, mulohaza qobiliyati, tafakkur doriasi kengligidan dalolat beradi. Chunki Erkining qalb qo'rni, iste'dodi ko'chgan roller orasida zamondoshlarimiz ham, turli millat vakkilari ham bor. Uning qahramonlari har xil davrda, turlicha sharoitda yashaydi, mehnat qiladi. Aktyor ularning har biriga xos ijob usulini topa olgan. Bu haqda ustoz san'atkorlar, mutaxassislar yaxshi fikrlar aytgan. Nazir Sabarovning "Tarix tilga kirdi" dramasi sahnaga qo'yilib, jamoatchilik muhokamasidan o'tganda atoqlqi dramaturg Uyg'un Muxlis afandi rolini yaratgan Erkin Komilov mahoratini alohida ta'kidlagani ham yashaydi.

Boris Vasilyev asari asosida qo'yilgan "Ro'yatlarida yo'n" spektaklidagi politruk roliga e'tibor beraylik. Bu spektakl Hamza nomidagi teatr sahnasidagi eng baquvvat asarlardan bira bo'lib qoldi. Shu asar postanovkasi uchun uning rejsissori Bahodir Yo'ldoshev O'zbekiston yoshlar tashkiloti mukofoti bilan taqdirlangan edi. Bu spektakl teatr yosholaringan mahoratiga misoli ber ko'zgu bo'ldi. Ana shu spektaklidagi politruk rolini Erkin Komilov g'oyat mahorat bilan yaratib, spek-

taklning umumiyyatiga munosib hissa qoshti.

Erkin bir qator klassik asarlar qahramonlari ni ham ijob etdi. "Antigona"da Gemon, "Ajal minorasi"da aka-uka Filip-Gatiya, "Qaroqchilar"da Karl Moor, "Uylanish"da Jevakin... Bir-biriga sira o'xshamagan obrazlar. Karl Moor Germaniyani respublika sifatida ko'rishni istagan, oddiy xalqqa zulm o'tkazayotganlarga qarshi kurash olib boruvchi, ana shu egzu niyat yo'lida bir guruh "qaroqchilar"ni to'plagan atamandir. F.Shiller qalamidan sayqal topgan bu klassik obrazni bir vaqtar Olim Xo'jayev mahorat bilan yaratgan, tomoshabinlar xotirasida o'rashib qolgandi. B.Yo'ldoshev qaytadan sahnaga qo'yanida uni uch aktyor – Y.Sa'diyev, E.Komilov, S.Umarov ijob etdi. Tabiiyi, uchala aktyorning talqini bir-biridan farq qiladi, o'ziga xoslik bor. Erkining Karli shiddatkor, ma'lum darajada qiziqqon, ammo yuragi toza yigit.

Jevakin-chi? Gogolning qaytarilmas qahramonlari bo'lgan bu siyoni yaratish hazilakam ish emas. Loaqla uning gapirish usulini uddalay

olishning o'ziyoq aktyor mahoratidan dalolat beradi.

Teatr yoshlari (B.Yo'ldoshev rahbarligida) tomonidan sahnaga olib chiqilgan "Uylanish"ni kim ko'rgan bo'lsa, Erkin ijrosidagi Jevakin uning yodida saqlanib qolganiga shubha yo'q. U Jevakining yurish-turishi, biroz maqtanchoqligi, ayni chog'da sal ovsarrogilini to'la ifodalay olgan. Jevakin – Komilov tomoshabinni loqayd qoldirmaydi, u ishtirok etadigan sahnalar spektaklning eng jonli ko'rinishlaridandi. Binobarin, Klassik asarlar qahramonlari sahnaga olib chiqish uchun akt-yorga qobiliyat bilan birga jur'at ham kerak. Har qanday ishga dadillik va jur'at bilan kirishilmasa, ko'ngildagi chiqmasligi mumkin. Chunki inson o'zidagi talantni ko'sata bilishi, namoyish qila olishi kerak. Ko'pgina talantlar mana shu tomonidan oqsab qoladilar-da, oqibatda tabiat ato qilgan iste'dod dunyo yuzini ko'rmay yo'qolib ketadi. Sahnaga qanday chiqib kelish, o'zini tuta bilish, partynori bilan muloqtda bo'lish, harakatlarini aytayotgan gapiga moslashtira olish, o'rnga qarab pauza ushlar, har bir so'zni mazmunga qarab ta'laffuz qilish – bularning hammasi aktyor uchun suv bilan havodek zarur. Erkin bularni mukammal egallagan. Bu fikri shunchaki aytayotganim yo'q. Esimda, Hamza nomidagi teatr jamoasi 1977-yili Moskvada ijodiy safarda bo'lib, jiddiy imtihondan o'tdi. Ana shu gastrol spektakllarining to'rttasida Erkin Komilov yetakchi rollarni ijob etgandi. Uning ijrosini tomoshabinlar olqishlagani, spektaklidan so'ng dastxat yozdirib olish uchun atrofini muxlislar o'rabi olishganini ko'rib ich-ichimdan sevinganman. O'sha gastrol muhokamasiga bagliishlab SSSR Madaniyati ministrligida o'tkazilgan yig'ilishda so'zga chiqqanlar Erkin Komilov mahoratini alohida ta'kidlab o'tishgandi. Ayniqsa, san'atshunoslik doktori, talabchan, prinsipial tanqidchi Konstantin Rudniskiy Erkin Komilov ijodi haqida juda yaxshi fikrlar aytib, uning istirokida bo'ladigan sahnalar spektakllarning eng yaxshi, hayajonli, qiziqarli sahnalaridir, deb ta'kidlagani edi. Rudniskiy teatrimizning Moskva gastroli ga bag'ishlab yozilgan va "Pravda" gazetasida chiqqan maqolasini "Kelinlar qo'z'oloni" spektaklning Erkin Komilov ijob etgan muxbir roli tahlili boshtagani ham buning dalilidir.

Erkining ijodini kuzatgan kishi u roldan roliga o'sib borganini payqaydi. Bu fikrga u sahnada va teleekranda yaratgan bir qator obrazlari to'la asos beradi. Bular Uyg'unning "Abu Ali ibn Sino" asaridagi Kamoliddin, Odil Yoqubov romanini asosida ishlangan "Diyonat" videofilmdagi Haydar, O'ktam Usmonning "Girdob" romanini bo'yicha suratga olingan shu nomli videofilmdagi bosh qahramon – Aziz Qosimov obrazlaridir. Haydar va Aziz rollari Erkinga shuhrat keltirdi. Bir qarashda, bu ikki obraz bir-biriga o'xshab ketadi. Ikkovi ham aspirant, hatto ular ishlayotgan mavzularda ham qaysidir darajada yaqinliq bor – ikkovi ham qishloq xo'jaligi masalasi. Lekin Haydar bilan Aziz bir tayoqning ikki uchi. Haydar otasining obro'yi, puli orqali ilmiy darajaga ega bo'lishni o'yaydi, bu yo'ldan borish yaxshilika olib kelmashagini ancha kech tushunadi. Aziz esa butun umrini ilmaga, paxtaning yangi navini yaratishiga bag'ishlagan izlanuvchan yosh olim. U o'zining bu egzu

ishi yo'lida ne-ne mashaqqatlarga duch kelsa-da, biroq u hech qachon o'z fikridan qaytmaydi. Bunday murakkab qahramonlar qiyofasini jontantish oson emas, albatta. Erkin Komilov ana shu mas'uliyati ishni uddalay oldi. Tomoshabinlar uning ijrosida Haydarni ham, Azizni ham mukammal tarzda ko'rishga muvaffaq bo'ldi. Erkin talqinida tomoshabing Aziz roli orqali haqiqat egiladi, ammo sinmaydi degan aqida singdirildi. Erkin Aziz obraziga shu darajada mehr berdi, o'sha yillari tug'ilgan o'g'liga ham shu ismni qo'ydi.

Erkin bir qator klassik asarlar qahramonlari ni ham ijob etdi. "Antigona"da Gemon, "Ajal minorasi"da aka-uka Filip-Gatiya, "Qaroqchilar"da Karl Moor, "Uylanish"da Jevakin... Bir-biriga sira o'xshamagan obrazlar. Karl Moor Germaniyani respublika sifatida ko'rishni istagan, oddiy xalqqa zulm o'tkazayotganlarga qarshi kurash olib boruvchi, ana shu egzu niyat yo'lida bir guruh "qaroqchilar"ni to'plagan atamandir. F.Shiller qalamidan sayqal topgan bu klassik obrazni bir vaqtar Olim Xo'jayev mahorat bilan yaratgan, tomoshabinlar xotirasida o'rashib qolgandi. B.Yo'ldoshev qaytadan sahnaga qo'yanida uni uch aktyor – Y.Sa'diyev, E.Komilov, S.Umarov ijob etdi. Tabiiyi, uchala aktyorning talqini bir-biridan farq qiladi, o'ziga xoslik bor. Erkining Karli shiddatkor, ma'lum darajada qiziqqon, ammo yuragi toza yigit.

Jevakin-chi? Gogolning qaytarilmas qahramonlari bo'lgan bu siyoni yaratish hazilakam ish emas. Loaqla uning gapirish usulini uddalay

mal obrazlardan bira bo'lgan edi. Bu spektakldan keyin u "Zebunniso"da Roja Ram, "Yulduzlar"da Tohir rollarini ijob etdi. "Zangori ekran"da Bachana Ramishvili ("Abadiyat qonuni"), Sultan ("Alisher Navoiy") obrazlarini yaratdi. Bularning har bira tomoshabin esida qoladigan, o'ziga yara sha xarakterga, qalb va qiyofaga ega obrazlardir.

Erkin bilan tez-tez uchrashish turamiz. U bilan suhbatlashishni yoqtiraman. Sahna san'ati, aksiyor mahorati, dramaturgiya, proza va poeziya haqida qo'zilgan bo'ladiki, ularning boqiyili, mumtozligi ham shunda va shu bois bunday asarlar har qanday davr va tuzumga qaramay, zamona naviyilik kasb etaveradi. Rejissyor biron-bir rollar haqida ham shunday fikr bilish mumkin... Erkin bilan tez-tez uchrashish turamiz. U bilan suhbatidan sira zerikmayman. U ustoz san'atkorlarning hayotini, ijodini, uslubini o'rganishga harakat qiladi. Ular butun umrini, qalb qo'rini, kuch-quvvutini ijodga, san'atga bag'ishlaganini hayajon bilan so'zlaydi.

– Ustozlarimiz Olim Xo'jayev, Shukur Burhonov, Nabi Rahimov, Sora Eshonto'rayeva bizning yoshimizda qancha-qancha obrazlar yaratishgan, – degan edi anche yillar oldin. – Xalq ularni e'zozlagan, ularga yuksak unvonlar beril-

xotirasiga va tarixda mangu yashayveradi. Ularning faoliyati haqida yoshlarga vaqt-vaqt bilan sahna yo'xud ekran orqali hikoya qilib turish lozim.

Ana shunday mulohazalar tuyfali iste'dodli rejisseyor Olimjon Salimov Maqsud Shayxzodaning "Mirzo Ulug'bek" tragediyasiga murojaat qildi va bosh rolini Erkin Komilovga topshirdi. Erkin Al-lohdan, so'ng buyuk olim va adolatparvar sulton Mirzo Ulug'bek va ustoz, ulug' san'atkor Shukur Burhon ruhidan madad so'rab, ishga kirishdi va nazarmida, bu mas'uliyati ishni uddaladi. Erkin Komilovning Mirzo Ulug'begi tomoshabinlarga ham, mutaxassislariga ham ma'qul bo'ldi.

Dunyo teatr san'atida shunday tajriba bor: mumtoz asarlar qachon qozilganidan qat'iy nazar zamonga moslab sahnaga olib chiqilaveradi. Zotan, mumtoz asarlarda umuminsoni muammolar ifoda qilingan bo'ladiki, ularning boqiyili, mumtozligi ham shunda va shu bois bunday asarlar har qanday davr va tuzumga qaramay, zamona naviyilik kasb etaveradi. Rejissyor biron-bir rollar haqida ham shunday fikr bilish mumkin... Erkin bilan tez-tez uchrashish turamiz. U bilan suhbatidan sira zerikmayman. U ustoz san'atkorlarning hayotini, ijodini, uslubini o'rganishga harakat qiladi. Ular butun umrini, qalb qo'rini, kuch-quvvutini ijodga, san'atga bag'ishlaganini hayajon bilan so'zlaydi.

Tanalagan kasbiiga, olisiga, ustozlar va shogirdilarga, do'stlarga sadoqatli bo'lish insonning eng asosiy fazilatlaridir.

Buni barcha biladi, ko'p joyda gapiradi, ammo, afsuski, hamma ham rioya qilmaydi, rioya qila olmaydi. Shoxdan shoxga sakraydigan, do'stlariga uning mansabi, obro'yi, el-yurtdagi mavqeyi va boyligiga qarab muomala qiladiganlar, bugun ot ustida bo'lgan do'stining oyogi sal toysa uyalmay-netmay undan yuz o'g'irib ketadiganlar qancha... Erkin shunga o'xshaganlardan farqli ravishda kasbiiga, olisiga, ustozlari va do'stlariga tom ma'noda sadoqatli. Uning uchun do'stining mansabi-yu boyligi, obro'yi va maveyining ahamiyati yo'q. Uning Hamza nomidagi o'zbek davlat akademik drama teatri (hозирги Milliy teatr)ga kelganiga oltmish yil (1966-yil, yigirma yoshida) bo'layotdi. Ana shu yillar ichida biron marta ish joyini o'zgartirmadi, mehnat daftarchasiga bita ishxonaya yozilgan. Kinoda, teleekranda necha o'nlab turli darajadagi rollar ijob etdi, tomoshabinlar olqishiga sazovor bo'ldi, filmlardagi ba'zi rollari uchun xalqaro mukofotlar bilan taqdirlandi (Nyu-York shahrida o'tkazilgan XVII Xalqaro Osiyo kinosi festivalida Erkin Komilov "Suv yoqolab" filmidagi Bolta Mardon roli uchun olyi sovringa sazovor bo'ldi). Kino va teleekranda ulkan yutuqlariga qaramay, u qadrdon teatrini tark etmadni, unga "bevafolik" qilmadi. Zero, ana shu muqaddas dargoh tutayli u elga Erkin Komilov bo'lib tanildi.

Erkin barakali, sermahsul ijodkor. U ijob etgan ayrim rollar to'g'risida alohida kitob yozish mumkin. Misol uchun, Mirzo Ulug'bek roli. Xalqimizning buyuk farzandi, benazir olim, adolati, ma'rifatparvar sulton, ilm ahlining rahnamosi temuriyozda Mirzo Ulug'bek obrazini sahnada talqin qilish har bir o'zbek aktyorining orzusi, desak xato bo'lmas. Bu buyuk bobokalonimiz siyosini sahnada va kinoda ulug' san'atkorimiz Shukur Burhonov talantini qadrlovchilar una do'stona maslahat

berildilar, bu yaxshilikka olib kelmasligini, ishga yengil-yepi qarashga o'rganib qolishi mumkinligini aytishdi.

Bir vaqtlar suhbatimiz jarayonida unga shunay degan edim:

– Aytaylik, yigirma-o'ttiz yildan keyin umringizning aynan mana shu yillarini eslaganingizda, qaysi rollariningizni havas bilan tilga olasiz?

U awaliga biroz xafa bo'ldi. Biroz masalani chuoqroq o'ylab ko'rdi chog'i, fikringizga qo'shilishman, dedi. Sh

“CHAYON” VA “CHO'L CHAYONI” NING NISHTARI

Ilk hajviy nashrlar xususida

Jadid matbuoti nashrlari orasida 1917-1918-yillarda “Chayon” shirkati tomonidan Toshkentda nashr o‘riniga “Chayon” hajviy jurnali alohida o‘rin tutadi. Turkistonodagi ilk bu hajviy nashr 1917-yil iyul oyidan chiqa boshlagan.

O‘n besh kunda bir marta chiqarug‘on adapbiy, siyosiy, hajviy, kulgi va rasmi jurnalning mas‘ul rahbarlari tataristonlik taraqqiyat parvar jurnalinstalar Ibrohim Tohiriy va Xalaf To‘lakov edi. Ibrohim Tohiriy hajv uning ijtimoiy ahamiyatini, dunyo hajviy adaptiyoti tarixini yaxshi bilardi. “Adabiyotda, qadimlarga foyiq millatlarining adaptiyot tarixlarinda hajv va kulgi eng birinchi o‘rin tuta, – deb yozadi u “Chayon”ning bir yilligiga bag‘ishlangan maqolasida. – O‘z xalqining yetishmagani yoqlarindan kilib, hajv etib ko‘rsatadigan matbuotning borushina, aning taraqqiyasina e’tibor etib yoqt (yorug‘ – M.X.) va porloq kunlari bo‘uvina ishonganlar”.

U hajv turk xalqlari tarixida ham, adaptiyotida ham muhim o‘rin tutganini ta’kidlaydi: “Bizning turk adaptiyotida kerak eskisi va kerak yangisi bo‘lsun kulgi, hajv sifolmagan. Xo‘ja Nasriddin, Devona Mashrab asarlari o‘z bobinda har birisi biror kulku hajv jurnali edi”. Ushbu maqolada Ismoil G‘asrali tomonidan nashr etilgan “Xo-xo-xo”, Qozon va bosha shaharlarda chiqqan “Ov qilar qarchig‘ay”, “Mulla Nasriddin”, “Cho‘kch”, “Yalt-yult”, “Qarmoq” kabi jurnallarga ham to‘xtalib, ularning “Chirib vayron bo‘lувга yaqinlashgan” ijtimoiy hayot ilatlari fosh etishdagi xizmatlari e’tirof etiladi. Jumladan, o‘sha maqolada “Chayon” jurnalining ijtimoiy dasturamali va maslagi ham belgilab berilgan. Xususan, unda “Chayon”ning asl maqsadi “Turkiston krayindagi filkiy inqilob yasov, madrasalar olamida zo‘r o‘zgarish maydoniga keltilir, o‘quvchilarini matbuot bilan do‘stlashtiruv”, “riyosiz, tarelkasiz (ya‘ni, xushomadsiz – M.X.) haqiqatlarni ochiq ko‘rsatuv” maqsad qilingani aniq aytiladi. Jurnalning 1918-yil 2-sonida o‘quvchilariga murojat qilinib: “To‘g‘rilik va haqiqat oshiqlaril Hech kimga tarelka tutmovchi, qo‘rqmay haqiqatni yoza-turg‘on “Chayon”ga mushtariy bo‘lish”ga chaqiriladi.

Jurnalning mavjud sonlari bilan tashisganda, qo‘ylgan maqsadga to‘la amal qilinganiga guvoh bo‘lamiz. “Chayon” o‘sma davr ijtimoiy illatlari – mutaassiblik, adolatsizlik va taraqqiyotga g‘ov bo‘lувchi ijtimoiy kamchiliklarni ayamasdan, o‘z so‘zi bilan aytganda, “riyosiz” fosh qildi. Jurnalning 1918-yil 13-sonida bosilgan “Milliy teatr va oila islohoti” sarlavhalni maqolada teatr va uning oila tarbiyasidagi ahamiyati haqidagi so‘z borsa, “Xalq dorilfununidagi komediyalari” sarlavhalni kichik felyetonda (1918-yil 12-son) Turkiston xalq dorilfununidagi kamchiliklar, bu ilk oliy o‘quv yurtiga boshliq bo‘lgan amaldorlarning mahalliy millat vakillarini mensimasliklari fosh qilinadi.

Ma‘lumki, “Chayon” Rossiyada katta ijtimoiy voqealar ro‘y berayotgan, jumladan, 1917-yil oktyabr to‘ntarishi bo‘lib o‘tgani bir davrda paydo bo‘lgan. Bu vaqtga Turkistonda yuz berayotgan jayronlar ijtimoiy hayotni tor sinifi oqimga burib, jamiyatni bir-biriga qarama-qarshi kuchlarga bo‘lib yuborgan va halokat yosqasiga olib kelgandi. “Yashasin, Turkiston muxtoriyati” shiori ostida milliy ozodlik va mustaqillik g‘oyaligara xizmat qilgan “Chayon” jurnali 1917-yil voqealariga ham salbiy munosabat bildirdi. Jurnalda bosilgan “Bir komissar tilidan” deb nomlangan she‘r bu fikrimizning isboti:

*Komissar bo‘ldim, buyuk od oldim,
Millatni sotdim, necha maqtaldim.
Quyruq bo‘ldim men bolsheviklarga,
Turklarni-da tamom toptadim.*

Jurnalning ijtimoiy hayot illatlari bu tarzda keskin fosh etgani, ayniqsani yangi tuzum tartibini kuch ishlatalish va zo‘ravonlik bilan amalga oshirayotgan bolsheviklarni tanqid qilgani sovet hukumatiga yozgardi. Ular tatar sotsialist ishchilar qo‘mitasi nomidan jurnal muharririyatiga: “Bundan so‘ng sovetskiy vlastga qarshi yozmasqa va yozgan chog‘da yopilajagini bayon etib” xat yo’lladi. Bunga javoban “chayon”chilar “Nikolayning jahannamiy istibdodi zamondiga” ham hajv jurnallar chiqib turganini bayon etib, endi “hurriyat keldi” degan zamonda zo‘ravonlikka yo‘l qo‘yilayotganligini qattiq tanqid qildi. Afsuski, bu xildagi norozilik va insofga chaqirishni nidosi bolsheviklarga kor qilindi. “Chayon” jurnali yopilib, muharriri qamoqqa olindi.

Jurnal muharriri Ibrohim Tohiriy keyinchalik bu voqealarni sharhlab, bolshev-

viklarning zo‘ravonliklari bilan bir qatorda Turkiston ijtimoiy hayotiga xos bo‘lgan noitifoqlik, ayrim ziyyolilarning xudbinligi, manfaatparastligi ham “Chayon”ning yopilishiga sabab bo‘lganini aytgan edi. “Marhum “Chayon” jurnali haqida” maqolasida ham u osha davrdagi ayrim ziyyolilarning hajviga, tanqidga noxolis, xudbinlaracha munosabatda bo‘lganini keskin tanqid qilib: “Bu kun turkistonli lar uchun... maddohlik kerak, ryo kerak, nifoq sotuv kerak... Shuning uchun-da uning muharriri hibsga hukm etildi”, deb yozgan edi.

Bir tomonдан bolsheviklar zo‘rovonligi-yu, ikkinchi tomondan mahalliy ziyyolilarning loqaydligi bois o‘z faoliyatini to‘xtatisha majbur bo‘lgan “chayon”chilar ruhan taslim bo‘lmadi. “Chayon” yopilishi bilan “Cho‘l chayoni”ni chiqara boshlashdi. Bu nashr ham o‘z maslagi va yo‘nalishi jihatidagi “Chayon”ning davomchisi bo‘lmog‘i lozim edi.

“G‘ofil kishilarni g‘aflatdan uyatur uchun har turli tishlagich, chaquvchi hayvonlarni yaratuvchi Allah azim hazratlarina cheksiz shukrlar bo‘lsinki, Turkiston muslimmonlari uchun havo va suv darajasida zarur bo‘lg‘on hajv, kulgi, rasmi “Cho‘l chayoni” jurnali chiqara boshladi”, deb yoziladi jurnalning 1918-yil 1-sentyabrdagi ilk sonida elon qilingan bosh maqolada. Unda yangi nashrning asosiy vazifikasi “haqiqatni maydonaga chiqarish”, o‘quvchilarga “kimlar yovuz, kimlar ezgu, kimlar xiy lakor, kimlar vijdonli” ekanligini ko‘rsatishdan iboratligi ham aytildi. Shu sonda bosilgan “Cho‘l chayoni” ne uchun chiqsa? deb nomlangan maqolada jurnal “turk o‘g‘li, turk avlodligindan aning eng buyuk vazifikasi – “turklik foydasi” bo‘la jaginib, bir tomonidan ketgan turk butoqlarini ayirurga tirishuvchi, alar orasina qora machi (mushuk – M.X) yuboruvchi shaytonlarning naq vijdonlarini”, “olim ismini olib-da, ilm ismindin turklik inqirozina xizmat etuvchi, yosh ziyyolilarga qarshি turish da‘vosi-la ostroumovchilarga foysa keltiruvchi ulamolarning burni uchidan”, “to‘ra bo‘ldim”, deb o‘z chabotasi (chorig‘i – M.X.) ni to‘rga ilgan to‘ralarning mo‘yin tomiridan” chaqajagini bayon qiladi. Yana hajviy jurnalning “usul tarbiya-ta‘limdan xabari yo‘q, bolalarning aziz umrularini zoye etuvchi og‘och muallimlarning qulog‘idan chaqajagi” dan ogohlantirilar ekan, milliy tilning buzilish hollari ga keskin munosabat

bildiriladi: “Cho‘l chayoni” o‘z ona tilini tashlab, Vanka va Vaska tili birla o‘ramlarda gapirib yuruvchi musulmon qizlarining tilidan chaqajak”. Muxtor XUDOYQULOV, filologiya fanlari doktori, professor

“Ozodlik kuni hurmatina” sarlavhal maqolani esa osha davr hajviy publisistikasining yorqin namunasini deyish mumkin. Muallifi ko‘rsatilmagan, ammo uslubidan Ibrohim Tohiriyga mansubligi taxmin qilingan bu hajviy-tanqidiy maqolada ozodlik, erkinlik haqida falsafiy mushohada yuritiladi. “Odamning hayoti jon bilan bo‘lg‘oni kabi jonning hayoti-da erk bilandir, – deb yozadi muallif. – Erki yo‘q jon – joni yo‘q tan kabidir. Ozodlig‘ne matidam mahrum millatlardan haqiqiy kishilar yetishmaydi”.

Mualif 1917-yil voqealari barchaga na huquq va na erk berganini urg‘ulab: “Afandilar, siz unutmangiz: huquq berilg‘a yaramay, olinurga kerak”, deydi. Haqiqiy huquq va erk uchun kurashish lozimligini ta‘kidlab, o‘z maqolasini: “Oh, Turon avlod! Qayda g‘oyib etding sen askarlik ruhingni!” degan alamlı murojaat bilan tugallaydi.

Xullas, “Chayon” va “Cho‘l chayoni” jurnallari birinchi tatar-o‘zbek hajviy nashrlari sifatida osha davr ijtimoiy hayotida muhim rol o‘ynadi. To‘g‘ri, bu jurnallar faoliyatida bir qator kamchiliklar ham mavjud edi. Ular ko‘proq tatar matbuoti yo‘lidan bordi. O‘zbek matbuoti, demokratik adaptiyot an‘analriga yetarli e’tibor berilmadi. Natijada taniqli shoir va yozuvchilarini o‘ziga jalb etolmadni. Ammo bu jurnallari o‘zbek hajviy matbuotining ilk nashrlari bo‘lib qoldi va keyingi davr hajviy publisistikasi taraqqiyoti uchun bir pog‘ona bo‘lib xizmat qildi.

QATAG‘ON QURBONLAR

(Davomi. Boshlanishi o‘tgan sonlarda).

1920-yil aprelda Andijonga Georgiy Safarov boshchiligidida “Qizil Sharq” targ‘ibot-tashviqot poyezdi (aslida “qatag‘on poyezdi” deyish to‘g‘riroq) keladi. Tashviqotchilar Andijondagi oltmesh to‘rt nafar rahbar xodimni hibsga olib, Toshkentga olib ketaadi. Butunrossiya Markaziy Ijroiya Komiteti a‘zosi, “Qizil Sharq” targ‘ibot-tashviqot poyezdi siyosiy komissari Georgiy Ivanovich Safarov, Turkiston fronti inqilobi-harbby kengashi a‘zosi Yusuf Iksanovich Ibrohimov va Turkiston fronti Maxsus bo‘limi vakili V.D.Sokolovskiylar tomonidan 1920-yil 10-mayda Andijon uyezd-shahar inqilobi komiteti raisi Sultonbek To‘xtabekov, xalq xo‘jaligi kengashi raisi Fayzulla Shomurzinov, ta‘minot bo‘liming sobiq agenti Usmon To‘xtabekov, 2-daha militsiyasi boshlig‘i Mirali Umarboyev, milliy targ‘ibot byurosiga tashviqotchisi Latifjon Sodiqboyev va Andijon uyezd-shahar partiya komiteti raisi Illya Smirnovga aksilinqilobiy xattarakatlarda qatashgan va xizmat lavozimi bilan bog‘liq jinovalarni sodir etgan, degan soxta ayblar qo‘yildi.

Oqibatda Andijon uyezdi rahbar xodimlaridan bir qanchasi vazifalaridan asossiz bo‘shatilib, tergovga tortiladi. Ularni nomma-nom keltiramiz:

Shamsiboyev Qambarali – Andijon shahrida yashagan, kasbi tikuvcchi. Andijon shahrida 1920-yil 11-mayda qamoqqa olingan. “Milliy ittihod” tashkiloti a‘zosi. Tintuv chog‘ida 12 ming rubl puli olib qo‘yilgan.

Mo‘minboyev Samandar – 1920-yil 14-mayda “Milliy ittihod”ga a‘zolikda ayblanib, Revolyutsion tribunal huzuridagi Andijon tergov komissiyasi tomonidan qamoqqa olingan. Turkiston fronti Maxsus bo‘limi 1920-yil 23-maydagi 509-sonli order bilan Yangi Iftora ko‘chasi dagi 500-uya tintuv o‘tkazgan.

Umarboyev Mirali – Andijon shahrida yashagan. Andijon shahar militsiyasi boshlig‘i, “Milliy ittihod” aksilinqilobiy tashkiloti a‘zosi. 1920-yil 23-mayda Maxsus bo‘lim komissari Kassel tomonidan tuhmatchilikda ayblanib, hibsga olingan. Tintuv chog‘ida 5849-va 1582-soni mandat va guvohnomalar, 40-sonli aloqa xati va bir maktub olib qo‘yilgan.

To‘xtabekov Usmonbek – Andijon shahrida yashagan. Andijon ta‘minot bo‘limi mudiri, “Milliy ittihod” aksilinqilobiy tashkiloti a‘zosi. 1920-yil 23-mayda tuhmat qilganlikda ayblanib qamalgan.

Shomurzinov Fayzulla – Andijon shahrida yashagan. Xalq xo‘jaligi kengashi raisi, “Milliy ittihod” aksilinqilobiy tashkiloti a‘zosi. Hunarmandchilik kooperativi mudiri, ishboshi, 1920-yil 23-mayda Andijon shahrida Yangi Iftora mahallasida tuhmat qilganlikda ayblanib hibsga olingan.

Sodiqboyev Latifjon – Andijon shahrida yashagan. “Milliy ittihod” aksilinqilobiy tashkiloti a‘zosi. 1920-yil 23-mayda tuhmat qilganlikda ayblanib, hibsga olingan. Tintuv chog‘ida RKP(b) a‘zosi bileyti, bir dona xat, uch ming besh yuz rubl puli olib qo‘yilgan.

To‘xtabekov Sultonbek – (Usmonbek To‘xtabekovning ukasi – R.Sh). Andijon shahrida yashagan. Andijon uyezd-shahar revolyutsion komiteti raisi va Turkiston ASSR Markaziy Ijroiya Komiteti hamda “Milliy ittihod” aksilinqilobiy tashkiloti a‘zosi. 1920-yil 23-mayda tuhmat qilganlikda ayblanib, hibsga olingan.

Smirnov Ilya Grigoryevich – Andijon shahrida yashagan. Andijon uyezd-shahar partiya komiteti raisi. 1920-yil 10-mayda “Qizil Sharq” targ‘ibot-tashviqot poyezdining maxsus bo‘limi punktidagi hibsga olingan. Tintuv chog‘ida sakkiz ming rubl puli, RKP(b) a‘zolik bileyti, bir necha varaqdan iborat xat topilgan. Partiya o‘chirilib, qamoq jazosi tayinlangan.

Mahmudov Boqi – 1903-yili Andijon shahrida tug‘ilgan. “Milliy ittihod” tashkilotining a‘zosi, bosmachilar bilan aloqada bo‘lgan, aksilinqilobiy, millatchi guruhlar a‘zosi sifatida targ‘ibot olib borganlikda, o‘quvchi-yoshlarni millatchilik ruhida tarbiyalanligida ayblanib 1937-yil 13-noyabrda 10 yil qamoq jazosiga hukm qilingan. Boqi Mahmudov 1939-yil 22-oktyabr qamoqxonada vafot etgan. 1959-yil 4-noyabrdagi oqlangan. Uning yolg‘iz farzandi Toyloq Mahmudov hozirda Andijon shahrida yashaydi.

Rustambek SHAMSUTDINOV, tarix fanlari doktori, professor,
Nigoraxon AKBAROVA, ilmiy xodim
(Davomi kelgusi sonda).

XUSHIM KELMAYDUR

Istaymanki, qalamni qo‘lumga olib ko‘rganda, eshitgan so‘zlarimidan “Oyina” majallasining o‘quvchilariga bir necha g‘alatirog‘ini yozayin. Lekin xushim kelmaydur...

Istaymanki, yozayin: bu yaqin vaqtida katta kishilarni kishilardan biri katta to‘y qilib, necha shaharlardan davlatmandlarini to‘yiga davat aylab, alarg‘a necha ming so‘mlar sarf qilganda, fajir odamlarni va benavo tala-balarni yodig‘a ham solmadi. Lekin xushim kelmaydur...

Istaymanki, yozayin: mashhur tojirlarimidan biri necha nafari o‘z oralarida juma kunlarini ta‘til qilib, do‘konlarini bog‘lamoqqa qaror berib, so‘ngira ahdlarini sindurdilar va hozirda “musichayi begunoh”dek juma kunlari savdo qiladurlar, xushim kelmaydur...

Istaymanki, yozayin: boylasizdan biri necha nafari o‘z oralarida juma kunlarini ta‘til qilib, do‘konlarini bog‘lamoqqa qaror berib, so‘ngira ahdlarini sindurdilar va hozirda “musichayi begunoh”dek juma kunlari savdo qiladurlar, xushim kelmaydur...

Istaymanki, yozayin: merosiy boybachalarimidan birisi maktabga ikki so‘m bermoqni isrof bilub, fahsxonalarg‘a necha ming so‘mni nobud qilib, oxirda sinub, mayda-mayda bo‘ldi, xushim kelmaydur...

Istaymanki, yozayin: ba‘zilar yana dini shia va sunnyi masalasini o‘rtag‘a solub, og‘ziga kelgan xurofotni so‘ylab, avomlarni Jonig‘a keltegurub yurubdur, xushim kelmaydur... Xulosa har nima qilamaniki, xushim kelsun, kelmaydur, yana kelmaydur! Agar “Oyina” idorasiga ushbu jafangyotimni aynan majallag‘a darj qilsa, shoyadki xushim kelsun!

XUSHYOQMAS
Idora: Ey, odamlarg‘a tosh otmoqg‘a xushingiz keladurku! Astaroq oting, “Oyina”ga tegmasun.
“Oyina” jurnali, 1913-yil, 11-son.
Nodira EGAMQULOVA nashrga tayyorladi.

PARTU

Shunday so'zlar borki, chin o'zbekcha deging keladi, o'zbekcha muqobilimiylar borday tuyuladi, misol uchun – "fartuk" – o'tgan asrda rus tili orqali olmonchadan tilimizga o'zlashgan, "Rus tilining etimologik lug'ati" muallifi M.Fasmer ham uning asli olmoncha – "oldga tutgich etak", "peshband" ma'nosidagi "vortuch", so'zi ekanligini ta'kidlaydi.

Sovet davrida bu so'z, ayniqsa faol edi. Ko'pgina ishxonalarda oldga tutgich ish kiyimlari fartuk atalardi, shuningdek, butun Ittifoqdagi o'quvchi qizlarning maktab kiyimi sifatida ham fartuk tanlangan. Sovet davrini ko'rgan katta avlod o'sha davrdagi qo'lida o'roq-bolg'a tutgan, fartuk kiygan ishchi-dehqon, proletar sha'niga tiklangan haykallarni yaxshi eslaydi. Paxtakor O'zbekistonda esa "fartuk" alohida bir mavzu edi, ya'ni paxtorda terimchilarning muhim quroli – etak ham "fartuk" atalardi, o'sha davrda etak-fartuk taqib paxta termagan yoki uyida fartuk-etag'i bo'limgan xonardon yo'q edi. So'zlashuv tilida bu matoh tilga moslashtirilish "partuq", "partu" ham deyilgan.

Qizig'i shundaki, Koshg'ariy bobomiz "Devon lug'otit-turk"da shu so'zga ham shakl, ham ma'no jihatidan juda yaqin "partu" so'zini keltiradi va shunday izohlaydi:

"Partu – yaxtak, bir qavatlari ustki to'n, partuq". Izohdag'i "partuq" so'zi "Devon"ni arab tilidan o'zbekchaga tarjima qilgan adapbyotshunos olim Solih Mutallibov tonimidan "partu" ni tushuntirish uchun "fartuk" ma'nosidagi keltirilgan va unga olim matn tagida yana: "Shayx Sulaymon lug'atida "partuq" degan so'z bor. Bizda hozirgi orgasi bog'ichlik, ish va ovqat mahalida tutildigan "partuq" so'zi kabi", deb alohida izoh beradi. Tabiyki, bu yerda olimni so'zlashuv tilidagi "partuq" va "Devon"dag'i "partu" o'tasidagi o'xshashlik mulohazaga chorlagan. Solih Mutallibov: "partuq" shu – "Devon"dag'i "partu" dan yasalganov", demayapti, lekin shunga ishora bor.

Buni qarangki, "Devon"ni usmonli turkchasiaga tarjima qilgan Basim Atalay ham "partu"ga alohida e'tibor qaratadi, uni: "partu – üste giyilen hirkä, pardesi", ya'ni "ustdan kiyiladigan kiyim", deb izohlab, matn tagida u ham: "Onado'lida bugun ham "ust kiyim" ma'nosida "pirti" ("pirti") so'zi ishlataladi", deb qo'shimcha tushuntirish beradi (DLT. I.Ankara.1985.416). Shu o'rinda Basim Atalay keltirgan "pardesi" so'zi XIX asrda turkchaga o'zlashgan "kiym ustidan kiyiladigan kiyim" ma'nosidagi fransuzcha "pardessus" ekanligini aytib o'tmoqchiman.

Onado'lida "ust kiyim" ma'nosida qo'llangan Basim Atalay keltirgan "pirti" ("pirti") chindan ham "Devon"dag'i "partu"ning bugungi kungacha yetib kelgan

Abduvohid HAYIT

YANGI LUG'AT

ATAMALAR SHARHI

SMARTFON – telefoning murakkab vazifalarini bajarishga qodir EHM qismlari bilan jihozlangan turi. Uning yordamida nafaqat qo'ng'iroq qilish, balki boshqa ko'plab amallarni bajarish imkonii mavjud.

PRANK – ijtimoiy tarmoqlarda ommalashgan hazil yoki o'yin. Aksar hollarda ijtimoiy mavzularda ham pranklar tasvirga olinadi. Bunday ijtimoiy masalalarga qaratilgan pranklarda odatda biror holatga odamlarning munosabati o'rganiladi.

KOLLABORATSIIYA – ma'lum bir ko'zlangan maqsadga yetishmoq yo'lida harakat qilayotgan qatnashchilarining g'oya atrofida birlashishi va imkoniyatlar hamohangligidir.

STORIS – bir necha lahma, onlarni foto yoki videolavha ko'rinishida omma e'tiboriga namoyish etish imkonini beruvchi ijtimoiy tarmoqlarda mavjud bo'lgan bir bo'lim. Qisqa videolavha va fotolar jamlanmasidan iborat storis ma'lum vaqt o'tgach avtomat ravishda tarmoqdan yo'qoladi.

DARVOZABON

Darvozabon desam, darrov kallangga kecha ispaniyalik Gomes tegpan o'n bir metrlik jarima to'pini o'ng oyog'i bilan qaytargan Ne'matov keldi, a? Adashding. Men o'zimizni darvoza ustasi haqida hasratimni ag'darmoqchiman. Hamma zamor va makonlarda bo'lgani kabi mojaroni doyasi xotinakam bo'ldi. Nimaymish, bor-yo'g'i yigirma yillik quyma darvozamiz modadan qopti, u kishim shu rangi o'chgan ravotni deb mahallada yer chizib yurganmish.

"Kenjaoyimiz Chamandagulxonni so'rab keluvchilarni ko'zi, avalo, darvozamiga tushadimi? Darvozaning haybatiga qarab bizni bo'yimizni belgilaydim? Xudo biladi, qancha o'zini humrat qilganlari qashqa eshigingizni ko'rib qisalib ketgandir..." Bir hisobdan, gapi to'g'ri. Ro'para qoshnem Rustam tulak bi yilda ikki marta darvoza almashtirib, mahallaga eshitko'y qiberdi. Hurmati shunga yarasha tarvaqayladи. Ko'chada yurishini ko'rsang... Gapning erkagi shuki, o'zingdan qolar gap yo'q, xotinakamming ra'yiga qarshi borolmadim. Nega ishshayasan, moxov? Bu yog'da Chamandagulxon chap qo'li da oyna-yu, o'ngida o'smacho'pi bilan darvozaxonada o'tirgan bo'lsa...

Uni qo'y, buni qo'y, tilponda oleks degan dallolni topib, arz-dodimni aytdim. Baraka topgur, qizginamni o'smasi quriguncha o'n ikkitu darvozabonni tilpon raqamini qalashtirib tashladi. Yettidan biri Xizr deb yettingchi o'rinda turgan raqamni tanlab tervordim. Birinchi chaqiruv javobsiz qoldi. Ikkinchisi band tushdi. Hay, menga qaytarib sim qoqyaptiyoq degan yaxshi gumonda bo'ldim. Xotinni xamiri ko'pguday vaqt o'tkazib yana tilpon urdim. Usta serxord shekilli, kutish rejimida xotinini kulchasi savatga tushguncha ilhaq o'tirdim. Yettidan biri... deganlariday, yettingchi urinishda niyoyat narigi yoqdan avval quruq yo'tal, keyin "Alo-o", degan nido keldi. O'xshab-t salom berdim. Hol so'radim. U yoqdan sovun surtilganday siliq tovushda "Alhamdulillah" shukronasi yangrasi. Darvoza yasab berolasizmi, degan to'pori savolimga "Inshaalloh" javobini oldim. To'y qilayotgandik, o'shangha sal tiqilinchroq, desam, "Mashaalloh" deya taskin berdi. Tag'in kechikib, uymiz bedarvoza, to'yimiz otbozor bo'p ketmaydimi, deb hazilashsam, noroz o'chanda "Astagfirullo" raddiyasini oldim-u, bir xayolim adashib Mullavalil qoriga tushib qoldimmi degan fikr ham yo'q bo'lindi. Ro'paramda o'qlova suyanib tushinotinakamni ko'zidagi so'roq belgisini ko'rib, ovozimni chiqazib "Ko'z tegmasin, Mulla Xunob, omading chopila qoldiyov, ustanning lafzi haloli, chin musulmoni ro'para keldi, qanding-ni ur", devoribman. To'xta, gapni oxirigacha eshit, borasan o'sha mo'risi qiyishq uyingga. Xullas, Yangiobod otlig' ochiq osmon ostidagi temir-tersak bozoriga borish, ista qorini topdim. Senga yolg'on, menga chin, yuzidan nur, ko'zidan yog'du sochilib turibdi. Usta degan shundog bo'lsa-da, sudralishib uyingga borib, ejikilab o'tirmasa. Buyam meni og'zaki ta'rifimni diqqat bilan eshitib, tilponiga o'chamlarini tussmolab yozvoldi. Rangi, uydagilarning talabiga ko'ra, o'smarang bo'ladigan bo'ldi. O'n kun ichida o'natib beraman, degan va'dasini eshitib, bir quchoqlab o'pay ham dedim-u, atrofda ivrisib yurgan lo'il Bachalardan hayo qildim. Albatta, savdoni pishitdik, yarmi ni bo'nak qilib berdim.

Uya qaytdim-u armani qo'shni Xatseknicha qarib, darvozamni qo'portirdim. Baraka topgur Xatseknicha qarib, emasmi, yondosh ko'chadagi Olim sartaroshga darvozamni bir changal pulga o'tkazib berdi. Xotinim ko'zidagi "bu qanqa-qasi" degan so'roq belgisiga: "Ничеву, соседка, всемирное потепление, будет сквозняк и приятно особенно в летних чиллах...", degan salobatlari javob oldi.

Ana endi haqiqiy "Aragvay" boshlandi. O'n kundan keyin endi tilpon uraman deb tursam, usta qorining o'zi jiringlatib turibdi-yu. Qoyilman-e, devordim sevinganimdan. "Darvoza-

ning gulini kelishmabmiz-u aka, gulsiz juda abgor bo'ladi-yu. Hozir rasm tashlaman, tanlavorarsiz". Uyichi bilan tanlab, qaytarib yubordik. Yana ikki haftacha vaqti o'tgach, betoqat sim qoqdim. Ko'tarmadi. Xat yozdim, javobsiz qoldi. Ovozli xabar jo'natdim, bir sado bo'lindi. To'qqiz kuncha o'tib, us-takanan shaxsan o'zi meni yo'qlab, tilpon qildi. "Okam, nabodo travmatalo'giyada tanish yo'qmi? Kecha adamgila tomdan toyib, oyoqlari abjag bo'p ketti. Anaqqisa, yordam bervoring". Anaqqisa, undan-bundan surishtirib, o'taga u-bu kimni solib, siniqlichi do'xtirmi topdim-u, ustakamni izini yo'qotdim. Kunlar temirarradan to'kilgan qipiqday bebaraka o'tib ketaydi. Bu yoqda ko'chakezar sovchilar darvozasisiz hovlimizni ko'rib, yoqasiga tuflab qochaydi. Xotinakam kaminani ovsardon olib pandavaqiga solib, salkam zuvala yasab, cho'glangan tandirga urvogida vajohatda. Qizginamiz o'sma-surmaniym chiqmay qo'ydi. Xullas, milisaga berib qidirtirsam, haligi usta degan muloyim mushuk g'irt firibgar bo'p chiqdi. Mendan tashqari darvoza shinavandalar yetmish yetti nafar ekanmiz. Ana tomosha. Baribir Xatsekdoda odamgarchilik ancha rivojlangan. Eski darvozamni Olim sartaroshdan yuz dollar ustamasiga joyiga qaytarib qo'nqaytirib berdi. O'zim jilvirqog'ozda terisini shilib, to'q o'smarangga bo'yab tashladim. Kam bo'lganim yo'q. Qo'shni Rustam tullak jez tishini ko'satib tirjayadi. Uyam eski darvozasini bir qo'porib, qayta o'rnatgan mardumlardan bo'lib chiqdi. Xullas, yangi darvoza sartaroshning uyi dan yo'lli keldimi, bir hafta ichida Chamandagulxonni baxti ochilib, Otchopardagi eng oldi somsapa Zikrilla piyozni kenja o'g'liga boshi bog'landi. Shoshma, zahartang bo'lgan o'yinchiday bunga betoqatsan? Qissadan hissa shuki, mana taklif-noma, shanba kuni "At-turshak" to'yxonasida kutaman. Kelmagan – usta qori bo'lsin, omin!

Mulla XUNOB

Husan SODIQOV chizgan rasm.

TARMOQLarda NIMA GAP?

SAN'ATDA ETIKA MASALASI

Facebookda bir video dan parcha ko'rib qoldim. Sergelida uch farzandi bilan o'zini 9-qavatdan tashlagan ayol voqeasi videofilm qilinibdi. Parchada aynan o'sha bolalarni bitta-bitta derazadan uloqtirish sahnasi aks etgan.

Dahshat! San'atda ham etika degan narsa bor. Lekin unga tupurib qo'yilibdi. Chinakamiga o'sha holatni tafsilotlari bilan aynan sahnalashtrishdan maqsad nima? Maqsad agar ezgu bo'lgan deb ishontirmoqchi bo'lishsa, ishonmadim, rosti.

Hammaning fikri har xil. Million odam to'g'ri xulosa chiqargani bilan bittasi noto'g'ri xulosa chiqarib shu ishni takrorlasa, zo'r rejissura, oliy darajadagi iyo-yu boshqa bahonalar bir pul bo'ladi bitta bevaqt ketgan inson hayoti oldida.

Misol keltiraman.

Italiyada yosh, chiroli qiz cherkovning abortni qoralashiga va jamiyatga alohida shaxslar tonimidan sitam o'tkazilishi norozilik sifatida o'zini derazadan tashlaydi. U so'nggi yo'ga dabdbaba bilan kuzatiladi. Bu TVda namoyish etiladi. Shundan keyin italiyalik qizcha-

lar o'tasida binolarning derazasidan va tomdan tashlab o'zini o'ldirish ko'payadi. Bu "qora seriya"ni to'xtatish uchun davlat barcha choralarini sinab ko'radi. Ammo samara bermaydi.

Kunlardan birda o'zini o'ldirishga harakat qilgan qizlardan biri o'lmay qoladi. Undan nega bunday qilganini so'rashganda, qizcha: "Axir, ko'mish marosimlari qanday chiroyli", deydi!

Ya'ni o'z Joniga qasd qilishni ortiqcha tafsilotlari bilan namoyish qilish beitiyor uning romantizatsiyasiga olib kelishi, kimlardadir havas uyg'onib qolishi mumkin. Muammoning ildizlarini muhokam qilish kerak, albatta. Biroq dahshat tafsilotlari ekranlashtirish xavfi.

Qolaversa, o'sha oila a'zolari, marhumlarning yaqinlari haqida ham o'ylash kerak – insoniylik nuqtayi nazardan. Dahshatni aynan sahnalashtrish insonlarni yana o'sha daqiqalarni yashab o'tishga majbur qilish, majruh qalbiga ozor yetkazish bu – vahshiylilik-ku! San'at o'zini o'zi tozalashi kerak. Etika kerak, maktab kerak.

Bosh muharrir:
Iqbol Mirzo

Bosh muharrirning
birinchi o'rincbosari:
Humoyun Akbarov

Mas'ul kotib:
Shuhrat Azizov

Navbatchi muharrir:
Dilmurod Do'sbekov

Shahifalovchi:
Erkin Yodgorov
Nigora Tosheva

